Poruchy chování v prostředí výchovného ústavu

Bc. Petra Kobzová

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Bc. Petra KOBZOVÁ**
Osobní číslo:	**H118452**
Studijní program:	**N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika**
Téma práce:	**Poruchy chování v prostředí výchovného ústavu**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.
S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:
- prostředí výchovného ústavu (historie a současnost)
- nejčastější poruchy chování
- charakteristiku poruch chování
- formy poruch chování
Součástí práce bude kvantitativní výzkum formou dotazníku, zaměřený na zjištění nejčastějších poruch chování u mladistvých v prostředí výchovného ústavu, možné příčiny poruch chování.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Ptáček, R. Poruchy chování v dětském věku, 1.vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 24 s., ISBN 80-86991-81-4
Říčan, P., Krejčířová, D. Dětská klinická psychologie, 3.vyd. Praha: Grada Publishing, 1992, 456 s., ISBN 80-7169-512-2
Train, A. Nejčastější poruchy chování, 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 200 s., ISBN 80-7178-503-2
Vojtová, V. Kapitoly z etopedie I., Přístupy k poruchám emocí a chování, 2.vyd. Brno, 2008, 136 s., ISBN 978-80-210-4573-6
Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Alena Plšková**
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ * Stud. administrativa * BRNO IČO: 00555670

PhDr. Miroslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby [1)];
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 [2)];
- podle § 60 [3)] odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 [3)] odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

PETRA KOBZOVÁ

.....

Jméno, příjmení studenta

V Brně 5.3.2013

.....

Podpis

---

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je věnována prostředí výchovného ústavu a poruchám chování. Teoretická část stručně charakterizuje prostředí výchovného ústavu, historický vývoj, jednotlivé typy etopedických zařízení, právní normy, které upravují problematiku poruchového chování. Definuje poruchy chování u dětí. Zamýšlí se nad příčinami poruchového chování a popisuje jednotlivé formy. Hledá možné nápravy rizikového chování. Praktická část se snaží posoudit aktuální stav sociálně patologických jevů ve výchovných zařízeních. Zda má rizikové chování původ v nefungující rodině, která porucha se u dětí vyskytuje nejčastěji a zda se poruchy vyskytují spíše u chlapců nebo u dívek.

Klíčová slova:

Ústavní péče, výchovný ústav, diagnostický ústav, riziková mládež, poruchy chování, středisko výchovné péče, nízkoprahové centrum, prevence, sociální pracovník, terapie.

ABSTRACT

This diploma thesis deals with surroundings of an educational institute and behavior disorders. The theoretical part concisely describes surroundings of an educational institute, its historical development, single types of etopedic facilities, legal standards regulating the issue of troublesome behavior. It defines behavior disorders of children. It thinks about causes of troublesome behaviour and describes various forms. It searches possible remedies of risk behaviour. The empirical part tries to evaluate the current state of socially pathological phenomenons in educational institutes. Whether risk behaviour has its origin in dysfunctional family, what child disorder occures most frequently and whether disorders appears among girls more than among boys.

Keywords: institutional care, educational institute, diagnostic institute, youth at risk, behavioral disorders, educational care center, drop-in centers, prevention, social worker, therapy.

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Poruchy chování v prostředí výchovného ústavu zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.
Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD……..... 8
I TEORETICKÁ ČÁST……... 10
1 PROSTŘEDÍ VÝCHOVNÉHO ÚSTAVU……..... 11
1.1. STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ…… 11
1.2. CHARAKTERISTIKA ÚSTAVNÍ PÉČE……... 16
1.3. PRÁVNÍ NORMY, KTERÉ UPRAVUJÍ PROBLEMATIKU ÚSTAVNÍ PÉČE…….. 21
2 PORUCHY CHOVÁNÍ……... 29
2.1. KLASIFIKACE PORUCH CHOVÁNÍ……... 29
2.2. PŘÍČINY PORUCH CHOVÁNÍ……..... 35
2.3. FORMY PORUCH CHOVÁNÍ……... 40
3 NÁPRAVA PORUCH CHOVÁNÍ…… 49
3.1. PREVENCE PORUCH CHOVÁNÍ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ……..... 51
3.2. PREVENCE PORUCH CHOVÁNÍ POMOCÍ SPECIALIZOVANÝCH INSTITUCÍ…….. 54
3.3. TERAPIE JAKO JEDNA Z MOŽNOSTÍ NÁPRAVY PORUCHOVÉHO CHOVÁNÍ…… 57
3.4. ALTERNATIVNÍ FORMY TERAPIE……..... 60
3.5. REEDUKACE VE VÝCHOVNÉM ZAŘÍZENÍ……. 64
II. PRAKTICKÁ ČÁST…… 67
4 PRAKTICKÁ ČÁST……... 68
4.1. CÍL, METODY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ, STANOVENÍ HYPOTÉZ… 68
4.2. VÝBĚR RESPONDENTŮ……... 70
4.3. ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ……. 72
ZÁVĚR…….. 87
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY…… 89
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ……93
SEZNAM PŘÍLOH…….. 94

ÚVOD

Moderní doba na nás útočí ze všech stran. Hlavně být lepší než ostatní, mít hodně peněz, zajímavou práci, dobrý sociální status. Slova jako čestnost, morální zásady, správné hodnoty jdou jaksi do ztracena. Orientovat se správně v dnešním světě je podle mého názoru složité pro dospělé, natož pro děti. Je zde velký tlak sociálního prostředí. Rozevírají se nůžky mezi bohatými a chudými. Děti se s tím vyrovnávají různými způsoby.

Rodiče se snaží zabezpečit rodinu po hmotné stránce, duchovní však už odpadá, nesprávné výchovné působení, nezájem o osobu dítěte, nedostatek času na ně, nedostatek pozornosti, přepracovanost. To vše může vést k poruchám chování u dětí, které si všechny okolnosti na ně působící zpracovávají po svém, vytvářejí si obranné valy, a to pouze způsobem pro ně dostupným, často nevědomky opakují vzorce vzájemného chování v problematické rodině.

Děti, které přicházejí do výchovného ústavu, často pocházejí z neúplných rodin, špatného rodinného prostředí. Ovlivňuje je nízká životní úroveň rodiny, nezájem ze strany rodičů, alkoholismus, kriminalita.

Téma diplomové práce Poruchy chování v prostředí výchovného ústavu jsem si zvolila z důvodu mé stáže ve výchovném ústavu ve Žďáře nad Sázavou. Problematice poruch chování jsem se věnovala i ve své bakalářské práci. Domnívám se, že toto téma je v současné době velmi aktuální a že dětí s poruchou chování spíše přibývá než naopak.

Cílem diplomové práce je přiblížit problematiku sociálním, ale i speciálním pedagogům, vychovatelům a dalším pracovníkům, kteří se při své práci setkávají s dětmi se závadovým chováním. Analyzovat prostředí výchovného ústavu v souvislosti s poruchami chování mládeže. Popsat prostředí výchovného ústavu. Charakterizovat poruchové chování. Najít vhodný způsob řešení poruch chování.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části. Část teoretickou a část praktickou. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola s názvem Prostředí výchovného ústavu je zaměřena na stručný historický vývoj, charakterizuje prostředí výchovného

ústavu, společná ustanovení pro zařízení, práva a povinnosti dětí v zařízení, ukotvení služby v legislativě. Druhá kapitola s názvem Poruchy chování je zaměřena na poruchy chování na jejich klasifikaci, příčiny a formy. Třetí kapitola s názvem Náprava poruch chování analyzuje prevenci poruchového chování, upozorňuje na možné alternativní formy terapie, snaží se najít nové metody řešení poruch chování.

Praktická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola je zaměřena na cíl, metody výzkumného šetření, stanovení hypotéz. Druhá kapitola je zaměřena na charakteristiku dotazovaných respondentů. Třetí kapitola na analýzu a interpretaci výsledků dotazníkového výzkumu.

Cílem praktické části je posoudit aktuální stav výskytu závadového chování ve výchovném ústavu. Zjistit, zda rizikové chování má původ v nefungující rodině. Jestli má nižší socioekonomický status vliv na rizikové chování. Zda se poruchy chování vyskytují častěji u chlapců nebo u dívek.

Sociální pedagogika je disciplína, která využívá poznatky z různých oborů, psychologie, práva, pedagogiky, sociologie nebo filozofie. Při psaní této práce jsem se snažila využít poznatků ze všech zmíněných oborů.

Tato diplomová práce by mohla být využita jako informační materiál pro začínající sociální pedagogy, kteří se setkají se závadovým chováním u dětí a mládeže.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Prostředí výchovného ústavu

Rodina je malá primární společenská skupina založená na vztahu muže a ženy (rodičů) a dětí. Každé dítě si zaslouží vyrůstat v klidném a harmonickém prostředí své rodiny. Právem a povinností rodičů je výchova a péče o děti.

„Výchova je záměrné působení na osobnost s cílem dosáhnout dlouhodobějších a trvalých pozitivních změn v jejím vývoji.“[1] Pokud ovšem výchova v rodinném prostředí selhává, rodiče se nedokážou, nechtějí nebo neumějí o své děti postarat, nastupuje na jejich místo stát s formou ústavní péče. Ústavní péče je jednou z forem náhradní výchovy. Náhradní výchovou se rozumí ústavní výchova, dále ochranná výchova a péče o děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

1.1. Stručný historický vývoj

Z antiky se nedochovaly žádné informace o tom, zda existovala zařízení pro sirotky či hendikepované děti. V dřívějších dobách nechtěné děti neměly vždy příznivý osud, byly odkládány či zabíjeny. Dospělí lidé s hendikepem, ať už smyslovým nebo tělesným, byli přijati do společnosti. Antika neměla potřebu je vylučovat. Vyloučení se týkalo pouze jednotlivců, kteří byli politicky nebezpeční, nikoliv však hendikepovaní.

Útulky pro hendikepované lidi a děti se začaly zakládat s příchodem křesťanství. Již první vládci vybudovali útulky pro nemocné pocestné tzv. xenodochia. Biskup Basileos Velký nechal postavit v Ceresii několik budov, které měly sloužit lidem, kteří přišli o zrak.

Antika byla k lidem s hendikepem velmi tolerantní, ze společnosti je nevylučovala, existenci duševních poruch uznávala. Oproti tomu středověk neuvažoval vůbec o nemoci, ale o posedlosti. Koncem sedmnáctého století jsou duševně nemocní vylučováni. Začínají

[1] Kraus B., Základy sociální pedagogiky, 1. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 64

se zřizovat velké ústavy pro mentálně retardované, kriminální osoby, ale i chudé lidi. V osmnáctém století začíná ústavy zakládat stát, nikoliv, jak tomu bylo dříve, církev.[2]

Vývoj péče o obtížně vychovatelnou mládež v zahraničí můžeme rozdělit na několik etap nebo systémů. Tradiční systémy se dále dělí na **Filadelfský** - systém malých cel. Chovanci byli izolováni v malých, samostatných celách. Tento systém byl založen sektou Kvakerů, první vězení bylo založeno ve Filadelfii v roce 1829. Narušená mládež nesměla mezi sebou komunikovat, měla k dispozici konzultanta - odborného pracovníka. Izolace jim měla pomoci k uvědomění si svých přečinů a směřovat je k sebekritickému hodnocení situace. **Augurnský** - tento ústav byl založen v New Yorku v roce 1832, byl podobný Filadelfskému systému, s rozdílem, že chovanci byli v malých celách umístěni pouze v noci, přes den se věnovali společné činnosti. Platilo zde ovšem, že chovanci nemohou mezi sebou vůbec mluvit. **Lensburský** - tento ústav byl založen ve Švýcarsku v roce 1855. Systém byl založen na důvěře člověka, na jeho sebeuvědomění, sebekontrole a sebekázni. Výchovný princip byl rozdělen do řady postupných cílů. Chovanec byl propuštěn poté, co splnil jednotlivé cílové etapy. V tomto systému se jako v prvním přihlíží nejdříve k pedagogickým a psychologickým aspektům.

Vedle tradičních systémů stojí **Rodinné systémy**, které vznikají v polovině 19. stol. Za zakladatele rodinného systému byl považován J. H. Pestalozzi, do výchovy zaváděl řadu nových prvků. Prosazoval myšlenku, že dobrá a kvalitní výchova odkryje zárodky dobra i v případě, pokud se jedná o obtížně vychovatelnou mládež. Založil ústav v Yverdonu.[3] Děti se měly v ústavu naučit praktickým dovednostem, které by následně mohly využít v budoucím životě. Pestalozzi učil děti např. pracovat na poli, zahradě, příst a tkát. Na druhou stranu je učil číst, psát i počítat, a to s velmi dobrými výsledky. Za cíl si kladl, aby děti naučil pracovat, tedy aby nebyly odkázány pouze na almužnu. Ústav se snažil financovat z dětské práce, taková finanční soběstačnost však neuspěla. Ústav tedy zanikl, ale myšlenka zůstala.[4] Ve Švýcarsku založil ústav Wehrli, který zde žil přímo s chovanci. V Německu naopak Wichern založil celou kolonii domů. V této kolonii se o

[2] Matoušek O., Ústavní péče, 2. vyd., Praha: Slon, 1999, s. 26-30
[3] Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 5-6
[4] Kasper T., Kasperová D., Dějiny pedagogiky, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2008, s. 78

mravně narušenou mládež staral manželský pár. Ve Francii vznikla kolonie, kde žilo několik výchovných skupin. Každá skupina tvořila 40 dětí a vedl ji jeden vychovatel. Byly zde uplatňovány tělesné tresty. Chovanci byli sledováni i po opuštění kolonie, systém postpenitenciární péče.

Poslední systém, který bych zde ráda zmínila, byl systém pracující se samosprávou umístěných jedinců a nesl název **Systém s vnitřní sociální strukturou**. Mezi hlavní propagátory patří A.S. Makarenko v roce 1920 vybudoval kolonii pro mladistvé u Poltavy. Byl velký pedagogický optimista, humanista, kolektiv pokládal za jeden ze základních výchovných prostředků. Podle Makarenka nebyla špatná mládež, ale pouze vychovatelé, kteří ji vychovávají. V USA založil kolonii Wiliam Georg, byla to tzv. Republika mladých provinilců, kde byli umístěni chovanci ve věku 14 - 25 let. Tuto kolonii neboli republiku řídil Kabinet, samospráva chovanců, ve které byly zastoupeny funkce soudce, prezidenta, státního tajemníka. Mentálně postižení jedinci však do této kolonie nebyli přijímáni.

Obdobný systém jaký založil W. Georg, byl založen v Nebrasce v roce 1917 pod názvem **Boys Town** neboli chlapecké město. Hlavní zásady převýchovy této kolonie byly samospráva, práce a vzdělání.

Po druhé světové válce se začínají objevovat nové přístupy k péči o obtížně vychovatelnou mládež. Je zde kladen důraz více na prevenci ve výchově. Postupně je vybudován systém jak preventivní péče, tak následné převýchovné péče.[5]

Péče o obtížně vychovatelné v našich zemích. Významnou osobností byl pedagog Leopold Pek (1855-1932), který zcela zavrhoval fyzické tresty. V brněnském časopisu Péče o mládež vydával články týkající se mravně narušené mládeže. Byl ředitelem nejprve Libeňské vychovatelny, poté vychovatelny v Říčanech. Dalším důležitým pedagogem byl Karel B. Hájek (1867-1930), Pekův životopisec, o činnosti Leopolda Peka psal v časopisu Úchylná mládež. Hájek byl ředitelem pražského sirotčince, kde se o své chovance sám velmi intenzivně staral. Důležitá je jeho činnost pro mladé po jejich odchodu z ústavu.

[5] Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 5-6

Mládež si zval k dalším schůzkám a snažil se na ni pedagogicky působit, především formou divadelní a pěvecké činnosti. Měl tak nad mládeží, která opustila ústav nenápadnou kontrolu. Pedagog František Hern (1865-1946) napsal studii O mravně zpustlé mládeži. Narušenou mládež Hern vidí jako důsledek úpadku tehdejší mravní společnosti. Je velkým zastáncem tělesných trestů a tyto tresty považuje za účelné. Tresty by neměla dostávat pouze mládež, ale např. i hostinští, kteří mládeži nalévají alkoholické nápoje.

V roce 1925 byl u nás založen první časopis tohoto druhu s názvem Úchylná mládež. Tento časopis založil Josef Zeman spolu s prof. Herfortem. V roce 1933 Zeman vydal kvůli sjednocení odborné terminologie Pedopatologický slovník.[6]

Alois Zikmund (1881-1953), ředitel Zemské vychovatelny v Opatovicích. Byla založena v roce 1884 jako polepšovna pro mladistvé a jejím účelem bylo vést je k práci, aby po propuštění byli schopni sami se o sebe postarat. Byli zde chlapci ve věku 14 - 20 let. Právě Zikmund zavedl propuštění chovanců až po dvacátém roce života. Bylo zde umístěno až 200 chovanců. V jedenácti dílnách se učili různým řemeslům. Zikmund uváděl pro chovance název „mravně narušená mládež“ a jako první ji rozdělil do tří skupin: mládež mravně ohrožená, zejména prostředím, kde vyrůstá, dále mládež mravně narušená, myslel jako vybočení a mládež mravně vadná.[7] Zikmund ve své knize Mládež mravně vadná (1930) rozlišuje dvě příčiny mravní poruchy, a to vnitřní neboli endogenní, v návaznosti na dědičnost nebo vlohy a vnější neboli exogenní, která tkví ve špatné rodině, nevhodné společnosti, špatných sociálních poměrech. I v nezaměstnanosti viděl příčinu mravní zpustlosti.

Jaroslav Doležal (1890-1965), ředitel vychovatelny v Praze Libni ve své knize Padesát let práce na záchranu mládeže mravně ohrožené popisuje dějiny péče o tuto mládež. Držel se zásady, že vychovatelna je ústavem sociálně výchovným, nikoliv vězením.[8]

---

[6] Klíma P., Klíma J., Základy etopedie, 2. vyd., Univerzita Karlova v Praze, 1984, s. 97-99
[7] http://opatovice.xf.cz/Historie/vychovatelna.pdf, 16. 11. 2012
[8] Klíma P., Klíma J., Základy etopedie, 2. vyd., Univerzita Karlova v Praze, 1984, s. 99

Mezi světovými válkami byla přijata některá opatření: *„V roce 1931 byl vydán Zákon o trestním soudnictví nad mládeží, který stanovil trestní odpovědnost od 14 let, zavedl pojem ochranná výchova ve spojení s výkonem ve výchovně, či léčebně, změnil název polepšovna na zemskou výchovu.“*[9]

Po druhé světové válce v roce 1948 vychází zákon o jednotné škole, jsou zrušeny spolky, které pečují o mravně narušenou mládež. Byly zrušeny různé spolky a charitativní zařízení. Byla zde tzv. uniformita, nebylo možno zavádět nové alternativní způsoby výchovy. Situace byla změněna až po roce 1989, kdy začala vznikat nová soukromá, speciální výchovná a vzdělávací zařízení.[10]

1.2. Charakteristika ústavní péče

Ústavní péče je rozdělena mezi tři resorty: resort zdravotnictví, školství a práce a sociálních věcí. Toto rozdělení nepokládám za velmi šťastné. Děti jsou zařazovány podle věku či zdravotního stavu a tím pádem jsou oddělováni sourozenci. Často střídají ústavní zařízení - kojenecký ústav, dětský domov do tří let, diagnostický ústav, dětský domov. Jsou vychovávány ve skupinách, mají nedostatek podnětů. Děti, které netrpí poruchou chování, jsou často po ukončení školní docházky umisťovány do výchovných ústavů. Jsou zajištěni materiálně, ale psychicky strádají.

Na začátek bych ráda rozlišila dva pojmy - ústavní výchova a ochranná výchova. Obě jsou nařizovány soudem v občansko-právním řízení. Jsou ukládány dětem do 18 let, v některých případech pokud dítě studuje, mohou být prodlouženy do 19 let věku dítěte.

Ústavní výchova, je nařizována soudem ze sociálních a výchovných důvodů u dětí, jejichž rodiče se o ně nechtějí, neumějí nebo nemohou postarat, např. patologie v rodině,

---

[9] Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 7

[10] Kysučan J., Kuja J., Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky, 1. vyd., Olomouc, 1996, s. 67

nevhodné rodinné prostředí, rodina nemůže plnit svou funkci. Ústavní výchova se vykonává ve školských zařízeních, ale i zařízeních jiného resortu.[11]

Ochranná výchova je ochranným opatřením. Plní funkci preventivní a resocializační. Může být uložena v trestním řízení mladistvým ve věku 15 až 18 let. Dále dětem, které spáchaly ve věku 12 až 15 let takový trestný čin, který by byl u právně odpovědných osob stíhán jako výjimečný trest. Ochranná výchova může být uložena též dětem, které jsou mladší 15 let a tyto děti spáchaly trest, který by byl u právně odpovědných osob stíhán jako trestný čin. Ochranná výchova se vykonává ve zvláštních zařízeních, kde jsou děti připravovány na budoucí povolání. Soud může mladistvého umístit mimo ústavní zařízení, musí se však řádně chovat. Pokud mladistvý očekávání nesplní, soud rozhodne o pokračování ochranné výchovy.[12]

Předběžné opatření je vydáváno soudem v akutní situaci v případě, že je ohroženo zdraví dítěte, nebo se dítě ocitne zcela bez jakékoliv péče a je vážně ohrožen jeho další vývoj. Předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti. Předběžné opatření je krátkodobé poslání, může být soudem zrušeno nebo soud nařídí ústavní výchovu. [13]

Etopedická péče neboli převýchovná péče, která pečuje o děti s poruchou chování, je zajišťována několika institucemi, které plní výkon ústavní, ochranné výchovy nebo preventivní péče, výkon trestu odnětí svobody. Mezi etopedická zařízení řadíme např. diagnostický ústav, výchovný ústav, vězení.

Diagnostický ústav

Do diagnostického ústavu jsou děti umísťovány na základě rozhodnutí soudu, který rozhodne o ústavní výchově, ochranné výchově nebo předběžném opatření. Děti mohou

---

[11]Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 30
[12] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 152-153
[13] http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf, 18. 11. 2012
[13] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 154-155

v diagnostickém ústavu být i dobrovolně, rozhodnou-li se tak jejich rodiče, zákonní zástupci, a to z preventivních důvodů např. z důvodů poruchy chování u dětí. O dobrovolném pobytu mluvíme pouze tehdy, když vzniká jakási dohoda mezi rodiči, zákonnými zástupci, vedoucími ústavu a dětmi.

Diagnostický ústav členíme podle věku dětí, a to na dětský diagnostický ústav, zde jsou umístěny děti, které nemají ukončené povinné školní vzdělání a na diagnostický ústav pro mládež, zde jsou přijímány děti, které mají ukončené základní vzdělání.

V diagnostickém ústavu se často objevují děti, které nemají jiné než základní vzdělání, někdy mají započaté vzdělání, ne však dokončené v učebním oboru. Znalostní úroveň je většinou na výši 6. a 7. tříd základní školy, převažují děti romského původu.

Délka pobytu v diagnostickém ústavu trvá většinou 8 týdnů. Diagnostický ústav zpracovává komplexní diagnostickou zprávu, a to na základě diagnostických, terapeutických, sociálních a výchovných činností. Při vstupu děti převezme sociální pracovnice, která zkontroluje potřebné dokumenty. Poté s dětmi mluví psycholog, který s nimi udělá úvodní pohovor, sepíše zprávu, vyhodnotí psychický stav dítěte, pokouší se odhadnout, jak klient bude v zařízení fungovat, neboli jak se bude v diagnostickém ústavu adaptovat. Poté dítě přebírá vychovatel. Ten zpracovává zprávu o dítěti v polovině pobytu. V této zprávě uvede předběžný závěr. Dále potom vypracuje zprávu před odchodem dítěte z ústavu. Vychovatel většinou doporučuje, navrhuje přemístění dítěte do výchovného ústavu. Důležité je, aby výchovný ústav nabízel obor, který dítě studuje, případně o který má alespoň zájem.

Diagnostický ústav plní následující funkce:

- **Diagnostické** – vyšetřuje úroveň dětí na základě pedagogicko – psychologických činností
- **Vzdělávací** – zajišťuje úroveň znalostí a dovedností, stanoví specifické vzdělávací potřeby
- **Terapeutické** – prostřednictvím terapeutických činností směřuje k nápravě poruch v sociálních vztazích a k nápravě poruch chování

- **Výchovné a sociální** – zaměřuje se na osobnost dítěte, k rodinné situaci, pokud to je nutné, zprostředkováno zdravotní vyšetření dítěte
- **Organizační** – souvisí s přeřazením dětí do návazných zařízení, spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí
- **Koordinační** – směřuje k sjednocení a prohloubení postupů v návazných zařízeních, sjednocení součinnosti s orgány státní správy[14]

Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je další zařízení, které zajišťuje péči o děti, mající nařízenou ústavní výchovu nebo závažné poruchy chování, dále pro děti s ochrannou výchovou, nezletilé matky spolu s dětmi, které mají nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Do dětského domova se školou jsou umísťovány děti většinou od 6 let nejvýše do ukončení základní školy. Děti, které nemohou navštěvovat odborné učiliště, střední školu mimo dětský domov nebo nezačnou pracovat, jsou následně přeřazeny do výchovného ústavu.[15]

Výchovný ústav

Do výchovného ústavu jsou umísťovány děti starší 15 let trpící závažnými poruchami chování, u nichž byla uložena ochranná výchova nebo nařízena ústavní výchova. Mohou zde však být umístěny i děti mladší 15 let. Ty musí být však starší 12 let a musí jim být uložena ochranná výchova. Jejich chování je natolik závažné, že nemohou být umístěny v dětském domově se školou. Výchovný ústav plní funkci především výchovnou a vzdělávací. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti, které mají nařízenou ústavní výchovu a uloženou ochrannou výchovu, dále jako výchovná skupina, výchovný ústav pro nezletilé matky, pro děti, které potřebují výchovně léčebnou péči.[16]

[14] Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 23
[15] http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf, 18. 11. 2012
[16] http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf, 18. 11. 2012

Výukové programy v ústavu poskytují dlouhodobou péči s přípravou na budoucí povolání a mají tři podoby:

- krátkodobé kurzy a školení, které jsou určeny nejhůře vzdělavatelné mládeži, u dívek je to výchova k rodičovství, u chlapců základní řemeslné schopnosti a dovednosti
- odborné učiliště, které je zakončeno výučním listem
- střední odborné učiliště

Děvčata a chlapci jsou rozděleni do skupin, které většinou odpovídají zařazení do vzdělávacího programu. Nově se zavádějí i tzv. samostatné skupiny, které fungují tak, že klienti ústavu bydlí mimo ústav, docházejí do ústavu pouze na stravu a výukové programy, nejsou pod takovou kontrolou ze strany pracovníků zařízení.[17] Domnívám se, že tento nový směr, tedy tzv. samostatné skupiny, je pro klienty velmi přínosný. Děti mají daleko větší odpovědnost samy za sebe. Nemají pocit, že je pořád někdo hlídá a kontroluje. Nedochází k útěkovosti, jsou daleko více připraveny ke vstupu do normálního života. Tento systém může fungovat až u starších dětí, které nemají takové problémy s poruchou chování.

Pracovníci, kteří pracují ve výchovných ústavech, musí splňovat podmínky, které ukládá zákon č. 563/2004 Sb., Zákon o pedagogických pracovnících. Dále musí splňovat podmínky psychické způsobilosti. Ta je zajišťována psychologickým vyšetřením.

„Dítě s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou má právo:

- *na zajištění plného přímého zaopatření*
- *na respektování lidské důstojnosti*
- *na společné umístění sourozenců*
- *na vytváření podmínek pro vzdělávání, včetně profesní přípravy*
- *na svobodu náboženství*
- *být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem bez přítomnosti třetích osob a za tímto účelem odesílat a přijímat korespondenci bez kontroly jejího obsahu*

[17] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 156-157

- *účastnit se aktivit zařízení*
- *obracet se s žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení*
- *vyjádřit svůj názor na opatření, která se ho týkají*
- *požádat o osobní rozhovor a uskutečnit ho s pracovníkem OSPODu, ČSI, ministerstva nebo orgánu kraje (bez přítomnosti dalších osob)*
- *být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat*
- *na udržování kontaktu s rodiči či zákonnými zástupci, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv*
- *přijímat v zařízení návštěvy dalších osob (s vědomím ped. pracovníka), pokud nedošlo k jejich zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově (netýká se ochranné výchovy)*
- *opustit zařízení se souhlasem ped. pracovníka za účelem vycházky, netýká se ochranné výchovy"*[18]

„Děti mají povinnosti:

- *dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit příkazy a pokyny*
- *nepoškozovat majetek, dodržovat BOZP*
- *předat na výzvu ředitele do úschovny předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost*
- *podrobit se na výzvu ředitele vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem, či jinou návykovou látkou (včetně odborného odběru krve, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví)"*[19]

Současnými problémy ústavů je špatná reedukace, málo individualizovaná péče, autoritativní vedení, vysoký počet útěků a v neposlední řadě odtržení ústavního prostředí od civilního, neústavního.[20]

---

[18] Slomek Z., Speciální pedagogika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 26

[19] Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, s. 26

[20] Matoušek O., Ústavní péče, 2. vyd., Praha: Slon 1999, s. 73

1.3. Právní normy, které upravují problematiku ústavní péče

Při práci s rizikovou mládeží jsou využívány právní normy a dokumenty, které se zabývají problematikou ústavní výchovy, poruchami chování a kriminálním chováním. Mezi historické normy, které se tématu týkají, můžeme zařadit následující:

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží (1931) - tento zákon stanovil hranici trestní odpovědnosti na 14 let. Děti, které spáchaly trestný čin mezi 12 - 14 rokem, byly odsouzeny k pobytu v léčebném ústavu nebo k ochranné výchově pouze za čin, který se u dospělých trestal doživotním vězením nebo trestem smrti. U mladistvých 14 - 18 let byly trestné činy označovány jako provinění. Provinilé děti mladší 14 let, které spáchaly trestný čin, byly soudem pokárány nebo pokárání bylo přenecháno škole, popřípadě rodině. Mladistvý byl potrestán podmíněně nebo nepodmíněně.

Mladistvému mohl být v rámci trestu uložen ochranný dozor, který vykonával orgán poručenského soudu. Soud mohl mladistvému uložit ochrannou výchovu, kterou vykonával výchovný ústav nebo náhradní rodina. Soud také mohl napomenout rodiče nebo pečovatele, kteří výchovnou povinnost vůči dítěti zanedbali. Své tresty mládež vykonávala ve specializovaných zařízeních, ve výchovnách nebo v polepšovnách a v oddělených věznicích.

Zákon o právu rodinném (1949) - zákon stanovil rovná práva a povinnosti obou rodičů. Definoval případy, kdy mohlo být rodičům dítě odebráno.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí (1952) - tento zákon zřizoval úřady pro ochranu dětí a mládeže. Tyto orgány nezávisle na soudech rozhodovaly o umístění dětí a mládeže do ústavní péče.

Trestní zákon a trestní řád (1950) - zákon zvýšil hranici trestní odpovědnosti na 15 let. Pokud se děti ve věku 12 - 15 let dopustily trestného činu, za který by dospělí byli odsouzeni na doživotí, byla jim nařízena povinně ochranná výchova. Kromě trestu smrti a doživotí měla mládež stejné tresty jako dospělí, tedy odnětí svobody, propadnutí věci, peněžitý trest.

Školský zákon (1953) - tento zákon se věnoval typům mimoškolních zařízení. V 50. letech byl upřesněn vyhláškami o přijímání a propouštění dětí do mimoškolních zařízení, o výuce, dozoru a provozním řádu v zařízeních. [21]

Mezi právní normy, které se tématu týkají a upravují problematiku ústavní a ochranné výchovy řadíme:

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Platnost tohoto zákona je od 1. července 2002. Tento zákon byl novelizován zákonem č. 383/2005 Sb., který nabyl platnosti 1. prosince 2005.

Zákon upravuje činnost zařízení, ve kterých se provádí ústavní a ochranná výchova. Vymezuje práva a povinnosti zařízení vůči nezletilému dítěti a vůči právnímu zástupci dítěte.

Zákon je rozdělen na čtyři části. První část je dále rozdělena na sedm hlav. Druhá část pojednává o změně zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Třetí část pojednává o změně zákona č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů. V poslední části je uvedena účinnost zákona.

V zákoně je uveden účel a působnost školských zařízení. Zařízení jsou zde postupně charakterizována, rozdělena na diagnostický ústav, dětský domov a dětský domov se školou. Zákon vymezuje práva a povinnosti zařízení vůči dětem, tedy jaká práva a povinnosti děti mají a jaké sankce za nesplnění hrozí. Taktéž ukládá práva a povinnosti ředitelům zařízení, dále práva a povinnosti osob, které jsou za děti odpovědné.

Zákon uvádí školské zařízení pro preventivně výchovnou činnost. Preventivně výchovná činnost je poskytována pedagogickými pracovníky buď v diagnostickém ústavu nebo ve středisku výchovné péče. Může být poskytována ambulantně, celodenním

[21] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 293-294

docházením nebo internátní službou. Je určena zejména dětem s poruchou chování, kterým nebyla nařízena ústavní ani ochranná výchova.

Vychovávat děti v zařízení nebo ve středisku mohou pouze pedagogičtí pracovníci, kteří mají odbornou a pedagogickou způsobilost, musí být bezúhonní a nesmí být pravomocně odsouzeni za trestný čin. Každý pedagogický pracovník se musí před vstupem do zaměstnání podrobit psychologickému vyšetření. Zákon pamatuje i na nepedagogické pracovníky, kteří musí být též bezúhonní, nesmí být pravomocně odsouzeni a musí splňovat kvalifikační předpoklady pro stanovenou práci.[22] Tímto zákonem se řídí všechna etopedická zařízení, která zajišťují ústavní nebo ochrannou výchovu.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Platnost tohoto zákona je od 1. ledna 2004.

„Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.“[23]

Zákon je rozdělen do sedmi částí. První část je dále rozdělena do čtyř hlav. V druhé části je změna trestního zákona. Třetí část se věnuje změně trestního řádu. Čtvrtá část změně zákona o přestupcích. V páté části je změna o výkonu trestu odnětí svobody. V šesté části změna zákona o výkonu vazby. V sedmé části je účinnost zákona.

Zákon definuje věkovou hranici, za mladistvého považuje toho, kdo dovršil 15 let věku a nepřekročil 18 let věku, a v tomto období spáchal trestný čin. Trestné činy zákon u mladistvých nazývá provinění. O provinění se jedná tehdy, pokud vykazuje míru závažnosti větší než malou.

[22] Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
[23] Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Mladistvý musí mít u soudu vždy obhájce, a to až do 18 let věku. Do vazby se mladiství přijímají pouze ve výjimečných případech. O vzetí do vazby musí být informován právní zástupce, středisko Probační a mediační služby. Pokud je mladistvý vzat do vazby, nesmí vazba trvat déle než dva měsíce, u velmi vzácných případů déle než 6 měsíců. Po propuštění z vazby může být uložen mladistvému dohled probačního pracovníka.

V trestním řízení ve věcech mladistvých musejí všechny osoby, které se do řízení zapojily, dodržovat pravidla ochrany osobních údajů. Informace, které se týkají mladistvého, mohou být zveřejňovány pouze v případě, že to nevede k odhalení totožnosti mladistvého. Všechny osoby, které se podílí na trestním řízení, soudci, politici, státní orgány, sociální pracovníci, úředníci probační a mediační služby musí mít zvláštní průpravu pro jednání s mládeží.

Trestní řízení týkající se mladistvých projednávají vždy soudy pro mládež. Nejedná se o speciální soudy. Případy řeší specializovaní soudci, kteří jsou proškoleni a mají zvláštní průpravu. Pokud je mladistvý soudem shledán jako vinný, neukládá se mu trest, ale tzv. opatření. Opatření rozdělujeme na výchovné, ochranné a trestní.

Výchovná opatření jsou

- probační program
- výchovné povinnosti
- výchovná omezení
- napomenutí s výstrahou

Ochranná opatření jsou

- ochranné léčení
- zabezpečovací detence
- ochranná výchova
- zabrání věci či jiné majetkové hodnoty

Trestné opatření jsou

- obecně prospěšné práce
- domácí vězení
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- peněžité opatření

- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněné

Zákon pamatuje též na mladistvé, kteří ještě nejsou trestně odpovědní, tzn. nedosahují věku 15 let. Problematika mladistvých, kteří se nějak provinili a nejsou ještě trestně odpovědní, se řeší ve třetí hlavě zákona. Děti do 15 let nejsou stíhány ze spáchání trestného činu. Pokud se trestného činu dopustí, soudí je soud podle občanského soudního řádu, nikoliv podle trestního řádu. Dítě musí mít při řízení vždy opatrovníka. Soud může provinilému dítěti uložit následující opatření:

- dohled probačního úředníka
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- ochrannou výchovu[24]

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Platnost tohoto zákona je od 1. dubna 2000. Zákon byl několikrát novelizován. Poslední novelizace je ze 7. prosince 2012.

Cílem tohoto zákona je chránit práva dítěte, jeho zdravý vývoj a dále řádnou výchovu. Zákon je rozdělen do devíti částí.

V první části jsou uvedena úvodní ustanovení, koho se týká a které orgány sociálně právní ochranu zajišťují. Druhá část pojednává o základních zásadách sociálně právní ochrany dětí. V třetí části nalezneme opatření sociálně právní ochrany dětí. Třetí část je dále rozdělena na deset hlav. Je zaměřena na princip preventivního působení, na rodinné vztahy. Pokud dojde k porušení vztahů, jsou-li vztahy nějak zasaženy, přichází veřejná moc, obce, kraje, které činí opatření vedoucí k omezení nepříznivých vlivů působení

[24] Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

na děti. Děti, které vyrůstají v patologickém prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc, která je poskytována státem v podobě některých forem náhradní péče. Třetí část zejména řeší zprostředkování osvojení a pěstounskou péči, ústavní a ochrannou výchovu, sociálně právní ochranu ve vztahu k cizině a všechny okolnosti s tím související. Čtvrtá část je zaměřena na zařízení sociálně právní ochrany dětí. Mezi tato zařízení můžeme řadit např. zařízení odborného poradenství, zařízení pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc. Zařízení pro děti, které se ocitly bez péče, jsou vystaveny psychickému nebo fyzickému týrání, zanedbávání. V páté části je rozebrané poskytování sociálně právní ochrany pověřenými osobami. V šesté části jsou společná ustanovení. V této části jsou uvedeny povinnosti orgánu sociálně právní ochrany dětí, dále jsou zde uvedeny povinnosti státních orgánů a rodičů. Jak musí být vedena evidence a spisová dokumentace. V sedmé části jsou rozděleny ve třech hlavách správní delikty. Osmá část zahrnuje řízení a místní příslušnost. V deváté části jsou společná a závěrečná ustanovení.

Sociálně právní ochrana dítěte představuje právo dítěte na život, zdravý vývoj, rodičovskou péči, svobodu myšlení, vzdělání, ochranu dítěte před duševním či tělesným násilím, zanedbáváním nebo týráním.

Sociálně právní ochrana se poskytuje všem dětem mladším osmnácti let bezplatně. Nejdůležitější je vždy blaho a zájem dítěte. Je poskytována všem dětem bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka a náboženství. Stát je odpovědný za ochranu dětí. Dítě má chránit před tělesným a duševním násilím. Zodpovídá za zdravý fyzický, psychický i mravní vývoj, pokud rodina selhala. Stát samozřejmě nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, nezasahuje do jejich postavení. Zasahuje pouze v případě, že jsou práva nebo vývoj dítěte ohroženy.

Mezi orgány, které ochranu dětí zajišťují, řadíme soudy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské a obecní úřady. Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí se sídlem v Brně zajišťuje ochranu dětí ve vztahu k zahraničí. Dále fyzické a právnické osoby, které obdrží pověření k výkonu sociálně právní ochrany.[25]

[25] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

V zákoně sociálně právní ochrany dětí nejsou upraveny všechny problémy. Jsou zde upravena jen některá opatření, která směřují k ochraně dětí. Další opatření najdeme v právních předpisech, které se věnují vždy specifické oblasti, např. zákon o rodině, občanský soudní řád, trestní zákon, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o ústavní nebo ochranné výchově atd.

Zákon č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě. Platnost tohoto zákona je od 1. ledna 2001.

Zákon upravuje činnost probační a mediační služby. Dohled nad činností provádí Ministerstvo spravedlnosti. Ministerstvo volí ředitele, který zajišťuje probaci a mediaci, a to zejména po stránce personální, organizační a hospodářské.

Tento zákon je rozdělen na pět částí. První část je dále rozdělena do čtyř hlav. Probace zahrnuje organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrolu alternativních trestů, kde byly uloženy nějaké povinnosti nebo omezení, sledování odsouzeného a individuální pomoc odsouzenému. Mediace je mimosoudní zprostředkování řešení sporu mezi obviněným a poškozeným. Jde o odborné vedení a pomoc. Sleduje a kontroluje chování pachatele a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, aby v budoucnu vedl řádný život.

Činnost probace a mediace vykonávají úředníci nebo asistenti. Úředníci musí být bezúhonní, způsobilí k právním úkonům, musí mít magisterské vzdělání ve společenskovědní oblasti a složit odbornou zkoušku. Funkce asistenta musí splňovat dosažení věku 21 let, bezúhonnost, vystudované společenskovědní středoškolské vzdělání.[26] Probační a mediační služba je důležitá i v rámci práce s mladistvými. Působí zde specialisté, kteří jsou vyškoleni pro práci s mládeží. Tito pracovníci usilují o rychlé řešení případů. Už během práce přípravného řízení nabízí mladistvým pachatelům, rodinám nebo poškozeným spolupráci. Většinou se jedná spíše o mediaci. Jde o to, aby se

[26] Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě

spor vyřešil mimosoudně, případně pracovník může nabídnout vhodný program pro mladistvé, nebo jiné možnosti řešení, která mohou být uložena už v rámci přípravného řízení. Např. urovnání konfliktu, náhrada škody poškozenému, rychlá intervence. Služby probace a mediace jsou bezplatné a může se na ně obrátit každý mladistvý, zákonný zástupce i poškozený.

„Probační a mediační služba na poli trestní spravedlnosti směřuje k následujícím cílům:

- ***Integrace pachatele** – ve smyslu zapojení pachatele do běžného života společnosti bez dalšího porušování norem a zákonů společnosti. Potvrzením úspěšného dosažení tohoto cíle je obnovení respektu pachatele k právnímu stavu společnosti a nalezení uplatnění a seberealizace ve společnosti.*
- ***Participace poškozeného** – ve smyslu většího zapojení poškozeného do procesu řešení následků trestné činnosti a procesu jejich odškodnění. Díky účasti poškozeného na tomto procesu by mělo dojít nejen k rychlému řešení následků trestného činu, ale i ke snížení případných obav poškozeného z pachatele a jeho dalšího chování, kterému poškozený často nerozumí. V případě efektního naplnění tohoto cíle je u oběti znovu nastolen pocit relativního bezpečí v životě a obnovena důvěra v systému trestní spravedlnosti v naší zemi.*
- ***Ochrana společnosti** - ve smyslu prevence před další kriminalitou, a to účinným řešením konfliktních situací spojených s trestným činem. Myšlena je též ochrana společnosti ve smyslu efektního zajištění uložených alternativních trestů.“*[27]

Ve své diplomové práci jsem vybrala právní normy, které se nejvíc problematiky mladistvých týkají. Samozřejmě bych mohla uvést i další, např. zákon o rodině, trestní zákon, soudní řád aj. Bohužel však v diplomové práci není prostor, abych se mohla všem zákonům, které se týkají mladistvých, dostatečně věnovat. Ráda bych přešla k dalším důležitým tématům, která se problému týkají.

[27] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 193

2 Poruchy chování

2.1. Klasifikace poruch chování

„V současné mezinárodní klasifikaci nemocí jsou poruchy chování u dětí definovány jako opakující se a trvalý (v trvání nejméně 6 měsíců) vzorec asociálního, agresivního a vzdorovitého chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte (např. krádeže, rvačky a krutost vůči lidem a zvířatům, opakované lži, záškoláctví, útěky z domova).“[28]

Pod pojmem poruchy chování tedy rozumíme negativní odchylky od normy. Normou je to, co společnost hodnotí jako běžné, to, co očekávají ostatní osoby nebo skupiny. Chování jedince musíme hodnotit vždy podle sociálního kontextu. Existují různé klasifikace a definice poruch chování. Ráda bych představila některé z nich.

Definice poruch chování podle Vágnerové

„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni svých rozumových schopností.“[29]

Vágnerová dále rozděluje poruchy chování podle toho, jaké má znaky:

A) Chování nerespektuje sociální normy platné v dané společnosti:

Jedinec není schopen chápat význam norem, má nedostatečnou rozumovou vyspělost nebo inteligenci, např. mentálně retardovaní, nebo pochází z jiného sociokulturního prostředí, kde uznávají jiné společenské normy.

O poruše chování mluvíme pouze v případě, že daným normám jedinec rozumí, ale odmítá je akceptovat, neumí se jimi řídit.

---

[28] Říčan P., Krejčířová D., a kol., Dětská klinická psychologie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2006, s. 240
[29] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 779

B) Neschopnost navázat a udržet přijatelné sociální vztahy:

Porucha se projeví v neadekvátním chování ve vztahu k okolnímu světu, buď k lidem, ke zvířatům nebo k věcem. Těmto jedincům chybí empatie. Jsou ponoření pouze do sebe a nechápou, že v některých případech se musí přizpůsobit okolí. Může to vycházet z toho, že sami nikdy nezažili citový vztah, který by jim ukázal a rozvinul schopnost vcítění do ostatních. Pokud poruší normu, necítí vinu. Neumí být ohleduplní k okolnímu světu, lidem, zvířatům, věcem.

C) Přechodný charakter poruch chování v dětském věku:

Poruchy chování se u dětí mohou vyskytovat pouze přechodně, jako reakce na nějaké podněty. Důležité je ovšem vzdorovitost, agresi, nerespektování sociálních norem a asociální chováni nebagatelizovat, někdy může jít o rozvíjející se poruchu osobnosti.[30]

Definice poruch chování podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN 10)

„Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se a trvalým obrazem asociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Příkladem takového chování jsou nadměrné rvačky, tyranizování slabších, krutost ke zvířatům, závažná destrukce majetku, zakládání ohňů, krádeže, opakované lhaní, záškoláctví, útěky z domova, mimořádně časté a intenzivní výbuchy zlosti, vzdorovité provokativní chování a trvalá neposlušnost.“[31]

Poruchy chování se často spojují s nepříznivým psychosociálním prostředím, v rodině jsou neuspokojeny základní psychické potřeby dítěte, deprivace. Dítě může selhávat i ve škole. Při diagnostice je důležité zohlednit věk a vývojový stupeň dítěte.

[30] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 779-780
[31] www.prychiatriepropraxi.cz, 9. 1. 2013

Vzdorovité chování u dětí např. ve věku tří let, nemůže být bráno jako porucha chování. Stejně tak u adolescentů občasné výkyvy nálad a výbuchy vzteku, odmlouvání nemůžeme hodnotit jako rizikové chování. Poruchy chování mezinárodní klasifikace nemocí dále rozděluje na socializované, dítě má přiměřené vazby v rodině i mimo ni, nemá problém navázat vztah s vrstevníky a na nesocializované, kdy jsou jakékoli hlubší vztahy narušeny.
MKN-100 dělí poruchy chování následovně:
F 91 Poruchy chování
F 91.0. Porucha chování ve vztahu k rodině
F 91.1. Nesocializovaná porucha chování
F 91.2. Socializovaná porucha chování
F 91.3. Porucha opozičního vzdoru
F 91.8. Jiné poruchy chování
F 91.9. Porucha chování nespecifikovaná[32]

Porucha chování ve vztahu k rodině

Jedinec se chová asociálně, agresivně vůči členům rodiny, zvířatům či věcem. Toto chování je zaměřeno proti prostředí domu nebo na interakci se členy rodiny. Jedinec trpící poruchou krade peníze nebo jiné materiální věci z domu. Může se chovat destruktivně rozbíjet hračky, ničit oblečení, poškozovat cenný majetek. Chování může být zacíleno i proti prostředí domu např. úmyslné zapalování ohňů. Tato porucha může vzniknout konfliktem mezi dítětem a novým nevlastním rodičem.[33]

Nesocializovaná porucha chování

U jedince trpícího touto poruchou je velmi narušen vztah k ostatním, projevuje se disociálním chováním. Dítě se neumí zapojit do skupiny vrstevníků, je izolováno od ostatních. U vrstevníků není oblíbeno, nemá žádné blízké přátele. Ve vztahu k dospělým je agresivní, vznikají zde časté neshody. Nesocializované chování se projevuje agresí k dětem, jedinec většinou šikanuje mladší děti, má těžké výbuchy zlosti

[32] Mezinárodní klasifikace nemocí 10. Revize, Duševní poruchy a poruchy chování, Přeloženo z anglického originálu, 1. vyd., Praha: Psychiatrické centrum Bohnice, 1992, s. 227
[33] http://www.milan.cernoch.net/web/etopedie.htm, 10. 1. 2013

a nekontrolovatelnou zlost, je krutý nejen k dětem, ale i ke zvířatům. Je hrubý, neposlušný a odmítá autority.

Socializovaná porucha chování

Porucha je charakteristická trvalým disociálním nebo agresivním chováním. Oproti nesocializované poruše, kdy se jedinec nesnese s vrstevníky, má s nimi narušené vztahy, u této poruchy udržuje vztahy s vrstevníky dobré. Často může být dítě ve skupině, která disociální chování schvaluje. Někdy ovšem může být členem nedelikventní skupiny a mimo skupinu se chovat delikventně, disociálně. Vztahy k dospělým jsou špatné. Porucha chování se může projevovat i v rodinném prostředí.[34]

Porucha opozičního vzdoru

Tato porucha se vyskytuje u dětí 9 - 10 let. Charakteristické je vzdorovité, neposlušné chování bez přítomnosti disociálních činů, které by narušovaly práva někoho jiného. Děti jsou negativistické až nepřátelské, vzdorují. Jejich chování je absolutně mimo rámec normálního chování. Děti jsou často podrážděné, rozzlobené na druhé lidi, někdy bývají zlostné. Požadavkům, které na ně kladou dospělí, se vzpírají. Ze svého neúspěchu a svých vlastních chyb obviňují jiné děti či dospělé.[35]

Definice poruch chování podle Bowera

Je postavena na pěti charakteristikách, které jsou pro jedince typické. O poruše hovoříme v případě, že jedinec po určitou dobu vykazuje ve svém okolí jednu nebo více následujících charakteristik.

[34] http://www.milan.cernoch.net/web/etopedie.htm, 10. 1. 2013
[35] Mezinárodní klasifikace nemocí 10. Revize, Duševní poruchy a poruchy chování, Přeloženo z anglického originálu, 1. vyd., Praha: Psychiatrické centrum Bohnice, 1992, s. 234-236

5 charakteristik poruch chování

1. Neschopnost učit se - pokud ji nemůžeme vysvětlit intelektovými, smyslovými nebo zdravotními problémy.
2. Neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy s vrstevníky a s učiteli.
3. Nepřiměřené chování a emotivní reakce v běžných podmínkách.
4. Celkový výrazný pocit neštěstí nebo deprese.
5. Tendence vyvolávat somatické symptomy jako bolest, strach, a to ve spojení se školními problémy.

5 stupňů poruch chování

1. Chování jedince reaguje na problémy denního života, vývoje a získávání životních zkušeností. Nad tento rámec se nevymyká.
2. Chování, jímž jedinec reaguje na krizové životní situace jako např. rozvod rodičů, smrt v blízkém okolí, narození sourozence, těžká nemoc v rodině.
3. Chování, kterým se jedinec vymyká očekávání. Je způsobené nedostatečnou schopností přizpůsobovat se podmínkám. Ve škole je však schopný ovládat se, přizpůsobit se.
4. Zafixované a opakované nevhodné chování, které se dá při dobré školní docházce upravit a jedinci se ještě dá pomoci navázat pozitivní sociální vztah.
5. Zafixované a opakované nevhodné chování s tak výraznými symptomy, že se jedinec nedá ovlivňovat a vzdělávat v běžném prostředí školy, ale pouze v internátní škole nebo doma.[36]

Definice poruch chování podle Jůvy

Jůva „charakterizuje poruchy chování jako projev narušeného vztahu k výchově, především u sociálně (mravně) narušené mládeže, ale i u dalších kategorií postižených jedinců. Jedná se o odchylku v procesu socializace, kdy jedinec nerespektuje normy

[36] Vojtová V., Kapitoly z etopedie I, Přístupy k poruchám emocí a chování, 2. vyd., Brno, 2008, s. 83-84

chování na úrovni odpovídající jeho věku a rozumovým schopnostem. To znamená, že jedinec normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi nedokáže řídit.“[37]

Jůva definuje poruchy chování stejně jako Vágnerová tím, že se jedná o odchylku v procesu socializace.

U jedinců trpících poruchou chování nejsou většinou uspokojeny základní potřeby, potřeba bezpečí, jistoty, potřeba emocionální vazby a potřeba materiální. Pokud se dětem nedostává těchto potřeb v přirozeném prostředí v rodině, snaží se uspokojit tyto potřeby v jiném prostředí a za každou cenu. Poruchy chování dělí dále podle stupně společenské závažnosti a podle věkové kategorie.

Poruchy chování podle stupně společenské závažnosti

- Disociální chování - nespolečenské, nepřiměřené. Projevuje se jak ve školním prostředí, tak doma. Je to vzdorovitost, neposlušnost, kázeňské přestupky, drobné porušení normy. Toto chování se většinou dá výchovně zvládnout běžnými pedagogickými postupy, často má pouze přechodný charakter, který je specifický pro určité vývojové období. Může se prohloubit v pubertě.
- Asociální chování - toto chování je v rozporu se společenskou morálkou. Jedinec porušuje společenské normy. Intenzita porušení však ještě nepřekračuje právní předpisy. Svým jednáním škodí sám sobě víc než druhým lidem, např. alkoholismus, drogy, opakované sebepoškozování, záškoláctví. Toto chování má většinou vzestupný trend a nedá se odstranit pouze pedagogickou nápravou. Asociální chování vyžaduje speciální pedagogický přístup ve speciálních výchovných zařízeních.
- Antisociální chování - jde o veškeré protispolečenské jednání, které svým důsledkem poškozuje jak jedince, tak společnost. Jedinec závažně a opakovaně porušuje normy společnosti. Mezi projevy antisociálního jednání řadíme veškerou trestnou činnost, krádeže, vandalství, loupeže, zabití, násilí, agresivitu. Možnost

[37] Jůva V. a kol., Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, s. 86

nápravy je pouze v ústavní péči, školská zařízení, věznice. U těchto jedinců je velmi těžká a obtížná náprava. Je zde velká pravděpodobnost recidivy. [38]

Poruchy chování podle věkové kategorie

- Děti ve věku 6 - 15 let - závadovou činnost u těchto dětí označujeme jako nekriminální nebo dětskou delikvenci. Dítě se může začít chovat rizikově při vstupu do školy. Nástup do školy je pro dítě náročný psychicky i fyzicky. Některé děti se neumí podřídit autoritě učitele nebo školnímu režimu, proto se začnou chovat negativisticky, neposlušně, vzdorovitě.
- Puberta - dítě se snaží identifikovat se svými vzory, touží napodobovat dospělé, chce někam patřit. Děti, kterým chybí sociální zázemí, uspokojují často touhu někam patřit v závadových partách. Tyto děti se většinou začnou chovat delikventně, činy páchají spontánně, jsou směřovány proti majetku v osobním i společenském vlastnictví.
- Děti ve věku 15 - 18 let - závadová činnost je u těchto dětí označována jako kriminalita mladistvých. Je zde velký vliv vrstevníků, vytvářejí se skupiny, které mohou vykazovat známky závadného chování. Mladiství, kteří se dopouštějí protispolečenského chování, jsou často sociálně i morálně nezralí. Trestné činy, které páchají, jsou stejné jako trestné činy u dospělých.[39]

2.2. Příčiny poruch chování

Příčiny vzniku mohou být různé. Na vzniku a rozvoji poruch chování se podílí faktory biologické, psychologické i sociální. Tyto faktory působí ve vzájemné interakci. Příčiny vzniku poruch chování jsou multifaktoriálně podmíněné, většinou jde o nepříznivý vliv většího počtu rizik.[40]

---

[38] Jůva V. a kol., Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, s. 86-87

[39] Jůva V. a kol., Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, s. 86-88

[40] Vágnerová M., Školní pedagogická psychologie pro pedagogy, 1.vyd., Praha: Karolinium, 2005, s. 145

Biologické faktory - tato dispozice může vzniknout při narušení struktury CNS, která může být důsledkem špatného porodu, úrazu hlavy nebo zánětlivého onemocnění mozku. Jedinci, kteří trpí poškozením CNS, jsou většinou impulzivnější, emočně labilnější, mají nízkou schopnost sebeovládání. Nechají se častěji vyprovokovat k nepřiměřené reakci, mají narušené sebeovládání. Negativnímu jednání rozumí, nejedná se o to, že by neuměli rozeznat nevhodné chování, či odmítali běžné normy, pouze se neumí kontrolovat, na vzniklou situaci vhodně reagovat. Biologická dispozice je tedy rizikový faktor, který zvyšuje sklon k nevhodnému způsobu reagování.

Na poruše chování se mohou podílet i genetické dispozice. Je to přičítáno zejména úrovní temperamentu. Rizikovým faktorem může být potřeba vyhledávat vzrušení, impulzivita, snížení zábran, menší citlivost ke zpětné vazbě. Potíže se objevují již v raném věku, je těžké je výchovně ovlivnit. V dospělosti většinou u těchto dětí dochází k poruše osobnosti. Je zde odmítavý postoj k sociálním normám. Jedinec si vytvoří vlastní pravidla, kde většinou uspokojuje pouze vlastní potřeby.[41]

Sociální faktory - vliv sociálního prostředí je jedna z nejdůležitějších příčin poruch chování. Pokud dítě žije v nevhodném, nepodnětném prostředí, může se to projevit na jeho rozvoji nežádoucích způsobů chování. Na poruchy chování má největší vliv rodina a její seskupení, nesmíme však zapomínat na negativní působení jiných sociálních skupin, nejčastěji se jedná o vrstevníky.

Rodina dítěti poskytuje základní sociální zkušenost. Pokud se rodič chová nevhodně (agresivita, alkoholismus, týrání, zneužívání, kriminalita), může si dítě rizikové chování osvojit pomocí nápodoby nebo identifikací s rodiči.

Porucha se může vyskytnout v rodině, kde rodiče nejsou schopni plnit svoji rodičovskou roli. Rodiče neposkytují dětem potřebné podněty, nemusí to vždy být asociální rodina s nedostatkem financí, nízkou životní úrovní, ale i rodina s vysokým standardem. Rodiny podnikatelů, které zabezpečují dětem finanční stránku, emoční však

[41] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 781-782

již zcela odpadá. Nedovedou dítěti zajistit pocit jistoty, ukázat důležité hodnoty a normy chování.[42] Je to způsobeno tím, že sami rodiče nemají jasně daná pravidla. Dítěti dávají špatný příklad tím, že před ním dávají najevo radost z toho, že porušili nějakou normu, např. radost z daňového úniku, překračování povolené rychlosti. Sami rodiče tedy dítěti ukazují, že přestupování norem je v pořádku. V některých případech odradí dítě i tím, že mu pořád dokola zdůrazňují, co nesmí dělat. Zákazy typu nespíš krást, kouřit, pít, nejsou dobré. Dítěti ukazují, že implicitně takové chování od něho očekávají.[43] Tedy pokud dítěti rodina neukazuje žádné pozitivní příklady, lépe řečeno neukazuje dítěti vůbec nic, protože jako rodina vůbec nefunguje. Nemají žádnou společnou činnost, netráví spolu volný čas, dítě se ani nic pozitivního naučit nemůže.

Roli může hrát i neúplnost rodiny. Chybí potřebné vzorce chování. Dítě většinou vychovává matka, která nemusí být důsledná, nepříznivý může být i nedostatek otcovské autority. Výchova je nedůsledná, matka má tolik starostí, aby uživila rodinu, že na nějakou výchovu už jí nezbývají síly.

Mezi sociální faktory musíme zahrnout i vliv vrstevníků, adolescent má snahu zapojit se do vrstevnické skupiny, která může být antisociální. Je důležité však zmínit, že pokud rodina má dobré zázemí a celkově dobře funguje, vliv party na dítě není tak velký.[44]

Poruchy chování mohou být způsobeny i u dětí, které se nacházejí v ohroženém prostředí. Mám na mysli děti, které jsou týrané, zneužívané nebo zanedbávané. Obětí týrání se děti můžou stát v kterémkoliv věku. Už i v prenatálním období, kdy matka záměrně dělá věci, které můžou poškodit plod.

Tělesné týrání - tělesné ublížení dítěti, nepřiměřené tělesné tresty, bití rukou nebo různými předměty, řemenem, hadicí, řetězy, dále třesení s dítětem, kopání, bušení o zem, topení dítěte ve vodě, uhasínání cigaret o dítě. Na druhé straně i nezájem, lhostejnost je

[42] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 782-783
[43] Říčan P., Krejčířová D., a kol., Dětská klinická psychologie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2006, s. 242
[44] Vágnerová M., Školní pedagogická psychologie pro pedagogy, 1. vyd., Praha: Karolinium, 2005, s. 148-149

velmi ohrožující. Jedná se o pasivitu vychovávajícího, neposkytnutí ochrany, nedostatečná výživa. Dlouhodobé, opakované týrání ohrožuje psychický i fyzický vývoj dítěte, u dítěte se může objevit úzkost, agresivita, která se projevuje většinou v pozdějším věku na vlastních dětech.

Psychické týrání - ublížení dítěti bez fyzického násilí. Psychické týrání je daleko horší než fyzické. Existuje několik forem poruch chování: pohrdání, které zahrnuje ponižování dítěte, posmívání nebo hrubé nadávání. Terorizování mezi ně můžeme zařadit hrozby tělesného ublížení nebo zabití. Izolování, kdy je dítěti bráněno navštěvovat kamarády nebo jiné osoby, zavírání do určitých místností. Dítě je zavíráno zejména na dlouhou dobu. Korumpování, dítě je povzbuzováno v užívání návykových látek, alkoholu. Odpírání emoční opory, ignorování dítěte a jeho pokusů o interakci („neotravuj“, „dej mi pokoj“). Psychické týrání může vést ke vzniku depresí, úzkostí, narušení psychického vývoje.[45]

Zneužívání - jde o uspokojování vlastních potřeb. Může se jednat o sexuální zneužívání, kdy je dítě nuceno k sexuálnímu dotýkání, které je špatné a nepříjemné. Zahrnuje jakékoliv vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu s osobou, jíž bylo dítě v tu chvíli svěřeno, rodičem, příbuzným, odborným pracovníkem nebo cizí osobou. Může probíhat dotykovou nebo bezdotykovou formou. Dotykové týrání zahrnuje pohlavní styk, orální nebo anální sex, hlazení dětí na intimních partiích. Bezdotykové zneužívání zahrnuje sexuální aktivity, kdy ale nedochází k dotyku, tělesnému kontaktu, např. vystavování dítěte pornografickým záznamům. U zneužitých dětí většinou dochází k traumatizaci, mají úzkosti, strach, cítí stud, pocit viny. Na rovině vnějšího chování se to může projevit sebepoškozováním nebo poruchou chování, neúspěchem ve škole. Dítě, které bylo sexuálně zneužíváno, má dlouhodobé následky, které se mohou projevit v pozdějším věku, deprese, úzkost, asociativní poruchy, problémy s osobní identitou, se schopností intimních vazeb.

[45] Langmaier J., Krejčířová D., Vývojová psychologie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2006, s. 282-283

Dítě může být zneužívané k věku nepřiměřené práci, ekonomické zneužívání, dítě je nuceno k spáchání trestného činu, ke krádežím nebo žebrání.[46]

Manipulace dítětem po rozvodu - dítě je proti druhému rodiči popouzeno. Jeden z rodičů před dítětem druhého rodiče ponižuje. Může zde vzniknout syndrom zavrženého rodiče.

Přenášení rodičovské povinnosti na dítě - dítě je nuceno pečovat o sourozence, ačkoliv tomu neodpovídá jeho věk.

Zanedbávání - o zanedbávání hovoříme při špatném zacházení s dětmi, při nedostatku přiměřené výživy ať už kvalitativně či kvantitativně, nedostatečné oblečení, hygiena, přístřeší, ochrana před nebezpečím. Ve školním věku nedostatečné zajištění řádné školní docházky, dohledu nad přípravou domácích úkolů, stejně tak nepřiměřený dohled nad tím, kde dítě je, co dělá, jak tráví volný čas. Většinou se zanedbávání objevuje v rodinách s nízkou socioekonomickou úrovní, rodiče děti ignorují, chtějí od nich mít klid. Zanedbání může na dítě působit jak přímo, tedy nedostatek dohledu a kázně, rodič se nezajímá o vzdělání, nebo nepřímo, dítě trpí podvýživou, nevhodnou skladbou potravy, špatnou hygienou, prochlazením.

Všechny tyto traumatické zážitky, které jsem zde uvedla (týrání, zneužívání, zanedbávání) působí na psychický vývoj dítěte. Vedou k rozvoji posttraumatické stresové poruchy, která může dlouhodobě ovlivnit život oběti. U dívek se to projevuje např. depresemi, poruchami příjmu potravy, sebepoškozováním. Chlapci jsou agresivní, projevují se u nich častěji poruchy chování, zhoršuje se školní prospěch.[47]

---

[46] Říčan P., Krejčířová D., a kol., Dětská klinická psychologie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2006, s. 287-292

[47] Langmaier J., Krejčířová D., Vývojová psychologie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2006, s. 286-292

2.3. Formy poruch chování

Poruchy chování rozdělujeme na dva typy:

Neagresivní - při této poruše dochází k porušení určitých sociálních norem. Při porušení norem však nevzniká agrese. Mezi neagresivní poruchy chování řadíme lež, záškoláctví, útěky z domu.
Agresivní - zde dochází k poruše určitých sociálních norem za přítomnosti násilného porušování a omezování práv ostatních. Agresivní poruchy chování se považují za závažnější. Řadíme mezi ně agresivní chování, týrání, vandalismus.

Při hodnocení projevů poruch chování se musíme zaměřit na určité znaky, které mají při posouzení velký význam, četnost projevů, variabilitu, dobu, kdy se poprvé vyskytly, intenzitu a závažnost, vztah k okolnostem, tzn., zda byl čin promyšlen a připraven.[48]

Neagresivní poruchy chování

Lež - se lhaním u dětí se setkáváme samostatně nebo ve spojitosti s jinými problémy. U mladších dětí nejde o lhaní v pravém slova smyslu. Předškolní děti si prostě vymýšlejí, mají svou fantazii, svůj dětský svět. Do jejich smyšlenek se většinou promítají tajná přání, která se dítěti plní ve fantazii. O lži můžeme mluvit až u dětí školního věku. Dítě školního věku už je dostatečně vyspělé na to, aby dokázalo přijmout pravidla mezilidského chování jako závazná. Rozlišujeme i mezi formami lhaní, kdy dítě jen zapírá (má spojitost se školou, zapírání známek, poznámek v žákovské), nebo lhaní, kdy se chce vytáhnout, případně podvodem ve svůj prospěch, což je hodnoceno nejhůře. Smyšlenky, kterými se dítě vytahuje, nejsou v předškolním věku pouhé výplody fantazie. V tomto případě jde už o závažný problém. Daleko závažnější však je, když si dítě něco vymyslí, aby poškodilo někoho jiného. Lží netrpí jen poškozený, který je buď vinný, nebo ne. Lež však poškozuje i nositele lži, přináší mu napětí, neuspokojenost v oblasti vlastní identity.

[48] Vágnerová M., Psychologie problémového dítěte školního věku, 1. vyd., Praha: Karolinium, 1997, s. 70

Morálně nejzávažnější přestupek je podvod ve vlastní prospěch. Dítě chce podvodem získat osobní prospěch. O jednání tedy musí dopředu uvažovat, plánovat ho a připravovat se na něj. Nejde tedy o impulzivní reakci.[49]

Rozlišujeme tedy tři druhy lží: **smyšlenka** (konfabulace) - vyskytuje se u dětí předškolního věku, dítě si neuvědomuje nepravdivost. Může vzniknout, pokud dospělá osoba položí dítěti nevhodnou či sugestivní otázku, dítě smyšlenkou však může nahrazovat určitou situaci ve vzpomínkách, dítě vnímá svět trochu jinak než dospělý. Za tento druh lží by rozhodně nemělo být dítě trestáno. Dávat pozor bychom si měli, pokud dítě používá smyšlenky ve školním věku, může značit emoční labilitu.[50] **Lež bájivá** - dítě si vymýšlí vlastní příběhy, cílem je upoutat pozornost. Děti často věří svým smyšleným příběhům natolik, že je pak samy berou jako pravdu. Tato lež se může projevit u dětí, které jsou deprivované. Nejde o poruchu chování v pravém slova smyslu, chybí zde vědomí nepravdy. **Pravá lež** - vyskytuje se spíše ve školním věku a je charakterizována vědomím nepravdivosti. Dítě moc dobře ví, že nemluví pravdu. Ve školním věku umí rozlišit pravdu od lži. Ví, že se lhát nemá. Pokud i přesto lže, jde mu o dosažení určitého cíle, kterého nemůže jinak dosáhnout. Při posuzování lží je důležitá frekvence lží, jak často dítě lže. Dále jaké osobě lže. Účel, který ke lhaní dítě vedl. Lež může být obrannou reakcí v zátěžové situaci např., udělalo dítě něco, co nemělo, bojí se trestu, raději zalže, protože vzniklou situaci neumí jinak řešit.[51]

Záškoláctví - si můžeme vysvětlit jako obranné únikové jednání. Dítě většinou odchází ze školy z důvodu, že není schopné situaci ve škole jinak řešit. Ke škole má negativní postoj, má strach z prospěchového selhání, strach z nároků, které na ně škola klade, strach z učitele.

Vždy je důležité zjistit příčinu, co k záškoláctví dítě vedlo. Dále musíme brát v úvahu četnost a míru plánování, způsob provedení. Pokud dítě má fobii ze školy, záškoláctví se za poruchu chování nepovažuje. Záškoláctví je častým projevem na české

[49] Matějček Z., Praxe dětského psychologického poradenství, 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 297-303
[50] Martínek Z., Agresivita a kriminalita školní mládeže, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, s. 93
[51] Vágnerová M., Psychologie problémového dítěte školního věku, 1. vyd., Praha: Karolinium, 1997, s. 71-72

základní škole. Dítě, které chodí za školu opakovaně a plánovitě, může pocházet z dysfunkční rodiny, kde je změněn vztah k hodnotám a normám celkově.[52]

Záškoláctví můžeme rozdělit do pěti kategorií:

Pravé záškoláctví - žák do školy nechodí, ale rodiče si myslí, že ano.
Záškoláctví s vědomím rodičů - žák do školy nechodí, ale rodiče o tom vědí. Žák zůstal doma, aby pomohl s něčím rodičům např. v práci, nebo nemocným sourozencem. Někteří rodiče nechají doma dítě ve výjimečných dnech, když má narozeniny.
Záškoláctví s klamáním rodičů - dítě dokáže přesvědčit rodiče, že mu není dobře, že je nemocné a rodiče mu napíší omluvenku.
Útěky ze školy - žák do školy přijde, ale během vyučování na hodinu nebo na dvě odejde. Někdy může zůstat v prostorách školy.
Odmítání školy - tito žáci mají ze školy strach, škola je pro ně moc těžká, mají strach z neúspěchu nebo šikany, mohou mít depresi.[53]

Jak už jsem psala výše, vždy je důležité to, co dítě k záškoláctví vede. Zjistit příčinu záškoláctví. Příčiny můžeme rozdělit do tří skupin:
Negativní vztah ke škole - pokud se dítěti ve škole dobře nevede, má problémy s učením, stále ho někdo trestá, někdy i zesměšňuje, vzniká u něho pocit méněcennosti, kterému se snaží vyhnout. Na druhou stranu děti, které jsou mimořádně nadané a učitelé s jejich nadáním neumí pracovat, se ve škole nudí, vyrušují, škola je nebaví. Některá škola má vysoké nároky, které žák neumí splnit, proto raději rezignuje, necítí se pak ve škole dobře. Zdravotně postižené děti mohou být ve škole špatně integrovány a následkem toho se u nich projeví záškoláctví. V kolektivu nefungují pozitivní mezilidské vazby, může se objevit šikana, jedna z dalších příčin negativního vztahu ke škole.

Vliv rodinného prostředí - na jednu stranu vysoké nároky rodičů, na druhou stranu jejich nezájem o školu, o školní prospěch dítěte je jedna z dalších možných příčin záškoláctví.

[52] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 793-794
[53] Kyriacou Ch., Řešení výchovných problémů ve škole, 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 45

Na dítě působí, v jakém prostředí vyrůstá, vzdělání rodičů, věk, početnost rodiny a hlavně kvalita výchovného působení. Někteří rodiče jsou ve výchově nejednotní, velmi přísní a na druhou stranu shovívaví. Rodiče, kteří se snaží zajistit pouze ekonomický chod rodiny, péči o dítě často nahrazují penězi, jsou unavení, nervózní, školní výsledky a školní práce je moc nezajímají. Chybí zde pravidelná kontrola školních výsledků.

Trávení volného času a vliv party - děti v období dospívání mají potřebu někam patřit, často jsou členy různých part, které mohou trávit svůj volný čas patologickým chováním. V partách je často kladen velký důraz na konformitu, způsob oblékání, vyjadřování, druh hudby, postoje ke škole. Někdy se může stát, že záškoláctví je jednou z hlavních podmínek přijetí do party. Děti chodí za školu, kde v době vyučování pijí alkohol, kouří nebo se věnují jiné závadové činnosti.

Záškoláctví je asociálním chováním. Učitel by měl příčiny zmírňovat, pokud se jedná o konflikt mezi spolužáky, rodiči, nebo učiteli. Pedagog by měl k záškoláctví přistupovat citlivě. Potrestání dítěte se nedoporučuje, někdy na záškoláctví může mít vliv právě škola nebo určitý pedagog. K eliminaci záškoláctví by měla vést vstřícná a otevřená komunikace mezi žáky, učiteli a rodiči.[54]

Útěky - existují různé druhy útěků. Mají různé projevy a různou motivaci. Útěky mohou být impulsivní, dítě utíká, aniž by si svůj čin předem naplánovalo. Důvodem může být strach z trestu, někdy vzdor vůči rodičům, vychovatelům, pramenící z jejich nespravedlnosti vůči němu. Dítě to bere jako pomstu, rodiče se o něj bojí, budou se tedy trápit, když odejde. Impulsivní útěky jsou zkratkovité, dítě si dopředu nic neplánuje, není na útěk připraveno. Zpravidla i místo, kam utíká, není daleko, volí většinou sklep, zahradní domek, park za domem. Někdy se schová u přátel, babičky nebo u blízké rodiny. Dítě je rádo, že ho rodiče našli, protože impulsivní jednání vystřídal strach z nejisté budoucnosti. Druhým typem je útěk, který si dítě plánuje a připravuje. Tento typ je daleko závažnější, vyplývá z chronických problémů v rodině a většinou má přesný cíl, tj. osobu, ke které dítě uteče, k rozvedenému otci, matce, babičce, kde hledá ochranu a pochopení.

[54] Martínek Z., Agresivita a kriminalita školní mládeže, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, s. 97-101

Jen výjimečně dítě utíká z domova samo, častější jev je, že se dítě domluví na útěku s dalším dítětem. Motivem bývá touha po dobrodružství, mimořádných zážitcích. Na tento typ útěku se děti připravují, dělají si zásoby, vybavení, mapu. Děti se touží podívat za hranice, kde to ve svých dětských představách shledávají jako zábavnější, pohádkovější, dobrodružnější.[55]

Důležitá je prevence. Proto by rodič měl vědět, kde dítě tráví volný čas, znát jeho kamarády a rodiče. Kontrolovat, kam dítě chodí ve dnech volna, zda navštěvuje nějakou partu, případně jestli parta nevykazuje známky závadového chování. Preventivně může působit i učitel. S dětmi si může povídat o trávení jejich volného času, o vztahu k oblečení, hudbě, pátrat po hodnotách, které děti uznávají. Může sledovat, jak hodnotí vrstevníky, zda souhlasí s užíváním alkoholu. Učitel může v kolektivu vypozorovat zvláštnosti, má možnost srovnání jednotlivých dětí. Při podezření na některý negativní jev by se měl obrátit na rodiče.[56]

Toulky - jedná se o dlouhodobější opuštění domova, které navozuje na útěky a záškoláctví. Sklon k toulání mají většinou děti, které nemají dostatečné citové vazby k lidem. Zázemí bývá většinou dysfunkční a dítěti na něm vůbec nezáleží. Toulají se starší děti, které jsou schopny se o sebe postarat. Toulající mohou užívat drogy a alkohol, kradou a prostituují, aby si zajistili obživu. Je zde riziko, že se dětem tento styl života zalíbí a v budoucnu budou mít problémy zařadit se do běžného života, nebudou schopni stabilního zaměstnání a nakonec skončí jako bezdomovci.[57]

Krádeže - jsou významné porušení normy. Jde o záměrné jednání. Je však důležité zhodnotit, zda je dítě rozumově natolik vyspělé, aby chápalo pojem vlastnictví a akceptovalo normu chování, která rozlišuje vztah k vlastní a cizí věci. Dětské krádeže jsou různé. Závažnost krádeže vyplývá z různých kritérií. Mezi tato kriteria řadíme místo krádeže, cíl krádeže a její frekvenci, motivaci pro krádež. Místo krádeže - některé děti

---

[55] Matějček Z., Praxe dětského psychologického poradenství, 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 297-303
[56] Martínek Z., Agresivita a kriminalita školní mládeže, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, s. 102-103
[57] Vágnerová M., Školní pedagogická psychologie pro pedagogy, 1. vyd., Praha: Karolinium, 2005. s. 163-164

kradou doma, jiné pouze ve škole. Způsob krádeže, neplánované krádeže bývají výsledkem impulsivní reakce něco vlastnit, jsou většinou u mladších dětí. Děti si vezmou věc, která se jim líbí, neuvažují o činu. Závažnější jsou plánované krádeže, které se objevují u dětí školního věku. Dítě je provádí samostatně nebo v partě. Důležitý je i cíl krádeže a motivace s tím spojená. Může signalizovat, jaké má dítě problémy.[58]

Dítě krade pro druhé - dítě chce být přijato mezi vrstevníky a dosáhnout určité vyšší prestiže. Získává si tímto způsobem kamarády. Dítě krade mimo skupinu, doma nebo v obchodě. Může být ke krádeži donuceno šikanou.

Dítě krade, aby demonstrovalo své kompetence - dítě nechce krádeží dosáhnout zisku, chce dosáhnout sociální prestiže v určité skupině, chce se do party začlenit. Krádeží se chce vyrovnat ostatním členům skupiny, chce si tím získat určitou prestiž a úctu.

Dítě či mladistvý krade s partou nebo pro partu - krádež je dána normou party. Parta takové chování hodnotí jako pozitivní, dalo by se říci žádoucí, někdy přímo povinné. Pokud by dítě odmítlo, bylo by to partou hodnoceno velmi negativně, jako přestupek, který by byl později potrestán. Jedinec krade z důvodu udržení si určité pozice ve skupině. Uvědomuje si, jak takové chování bude skupinou oceněno. V tomto případě nemluvíme o občasném porušení normy, ale o odmítnutí nebo nahrazení jinými normami.[59]

Agresivní poruchy chování

Vyznačují se porušováním sociálních norem. Mají násilnou formu a jsou spojovány s omezováním práv ostatních. Jedinec, který má sklony k agresivním projevům, se vyznačuje neschopností empatie, nedostatkem citového vztahu, emoční plachostí a lhostejností, dominancí vlastních potřeb, výrazným egoismem, někdy se může projevit i radost z agresivního chování. Nedostavuje se pocit viny.

[58] Vágnerová M., Psychologie problémového dítěte školního věku, 1. vyd., Praha: Karolinium, 1997, s. 74-75
[59] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 793-794

Příčiny agresivních poruch mohou být různé. Specifické vlivy prostředí, dítě je v dětství psychicky deprivováno, je narušen jeho emoční a socializační vývoj. Je často bito, rodiče dětem nadávají. Dítě bere agresivní chování jako normu. Sklon k agresivitě je vlastně výsledek sociálního učení. Příčinou mohou být i dědičné dispozice, které mají děti s disharmonickým vývojem osobnosti. U těchto dětí se agresivita projevuje velmi brzo a je těžké ji výchovně ovlivnit. Děti odmítají běžné sociální normy, preferují vlastní pravidla chování, která jsou většinou zaměřena na uspokojení vlastních potřeb. Další příčinou agresivního chování může být i poškození mozku, které může např. vzniknout úrazem hlavy.

Agresivní chování můžeme vyznačit jako určitý nástroj k prosazení se, potřebu agresivně jednat k dosažení určitého cíle. Jedná se o šikanování, vandalismus, týrání.[60]

Šikana - šikanu můžeme charakterizovat jako speciální formu agrese, násilné a ponižující chování vůči jedinci nebo skupině. Šikana patří mezi závažné formy agrese. Projevuje se v dětském věku, šikana ve škole, ale i později šikana v armádě, v internátu nebo ve vězení. Šikanovat může jedinec nebo skupina. Skupinová šikana je častější ve středním školním věku. Ve třídě, stejně jako v jiné dětské skupině je kladen důraz na konformitu. Pokud se zde objeví dítě, které do skupiny úplně nezapadá, je za to trest v podobě šikany. V tomto věku zejména chlapci řeší svůj status ve skupině agresí, vyplývá to z jejich nezralosti a nedostatku zábran, které využívají k silovým projevům a pocitu moci.[61]

„Znaky šikany u školních dětí:

- *Jde o přímou agresi (tváří v tvář), spočívající ve fyzickém násilí nebo v jeho hrozbě, v krutém posměchu a ponižování.*
- *Oběť je předmětem agrese opakovaně.*
- *Oběť není schopna účinné obrany.“*[62]

[60] Vágnerová M., Psychologie problémového dítěte školního věku, 1. vyd., Praha: Karolinium, 1997, s. 80-81
[61] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 793-794
[62] Hort V., Hrdličková M., Kocourková J., Malá E., a kol. Dětská a adolescentní psychiatrie, 1. vyd., Praha: Portál, 2000, s. 318

Aktéři šikany bývají většinou chlapci, kteří jsou tělesně zdatní, nemusí to být pravidlem, šikanovat mohou i dívky. Je to však méně časté. Aktéry šikany můžeme charakterizovat jako inteligentní chlapce, kteří jsou bezohlední a krutí, převažuje u nich síla. Většinou se však jedná o chlapce, kteří nejsou až tak silní, ale umí si skupinu pro svůj záměr získat, umět ji zmanipulovat, plán vymyslet a zorganizovat, bez toho aniž by se oběti sami dotkli.

Co se týče duševní stránky agresora, je většinou sebejistý, neústupný, dominantní, má touhu ovládat druhé. U těchto dětí byl většinou porušen raný duševní vývoj nevhodnou výchovou. Snadno se urazí, ubližovat druhým je pro něho radostí.

Obětí šikany se může stát kdokoli. Může to být dítě, které přijde nové a má se zapojit do stávajícího, fungujícího kolektivu. Většinou se však jedná o dítě, které nějakým způsobem vyčnívá. Může jít o dítě přemýšlivé, s dobrým vztahem k pedagogům nebo naopak dítě handicapované nebo slabé. Obětí šikany se často stávají děti, které pocházejí ze sociálně slabých rodin, kdy se nemohou v některých, hlavně materiálních, věcech vyrovnat svým spolužákům. Obětí se stávají také outsideři třídy. Děti, které jsou opuštěné, osamělé, nemají kamarády, jsou neschopné jakkoli zaujmout ostatní.[63]

Šikanování může mít několik podob. Šikanu rozlišujeme na skrytou (projevuje se pouze sociálním vyloučením oběti ze skupiny) a zjevnou, kterou dále rozdělujeme:

- Fyzické násilí a ponižování
- Psychické ponižování a vydírání
- Destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti

Projevy šikany se dále rozlišují podle toho, zda se oběť podílí aktivně nebo pasivně. Oběť chování snáší pasivně, pokud do sebe nechá strkat a bít. Aktivní snášení spočívá v nedobrovolném vykonávání věcí, které po oběti požaduje agresor, psaní domácích úkolů, nošení věcí, krádež apod.

[63] Říčan P., Agresivita a šikana mezi dětmi, 1. vyd., Praha: Portál, 1995, s. 31-38

Důsledky šikany jsou velmi vážné. Šikana je pro dítě silným sociálním stresem, který se může projevit psychickými i somatickými projevy. Děti trpí úzkostí, mají poruchy spánku, jsou vztahovačné, mají sníženou imunitu. Oběť ztratí pocit bezpečí. Je narušena jeho důvěra ke světu a oslabena sebedůvěra.[64]

Aby k šikaně nedocházelo, musíme vychovávat děti k toleranci, k odpovědnosti nejen za sebe, ale i za ostatní. Utvářet v dětech zdravé sebevědomí, aby neměly strach se ozvat, pokud budou mít pocit, že se děje něco špatného. Děti musíme naučit úctě k druhému člověku a respektování jiných názorů.[65]

Vandalismus - ničení a poškozování věcí, které je nesmyslné. Jedná se o násilné chování s různým motivem. U mladších dětí jde o impulsivní chování, které má za příčinu vybití energie. Děti nad svým chováním neuvažují. Ve starším věku může mít vandalismus spoustu motivů, zahnání nudy, pobavení, upoutání pozornosti, potřeba pobavit se, provokovat okolí. Ničení věcí může být projevem pomsty vůči majiteli věci, nějak ho zasáhnout nebo ponížit. Při potrestání vandalismu musíme vzít v úvahu, co dítě k činu vedlo, jaký mělo motiv, zda jednalo samo nebo ve skupině, kdo byl iniciátorem takového chování. [66]

Poruchy chování u dětí a mladistvých jsou velmi závažný problém. Mohou se vyskytovat samostatně, dítě trpí pouze jednou poruchou nebo více poruchami současně. Jedinci s poruchou chování mají narušeny vztahy k jiným lidem. Společnost hodnotí jejich chování vždy negativně. Důležitá je samozřejmě jejich náprava, které bych se ráda věnovala v další kapitole své diplomové práce.

[64] Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 801-802
[65] Laca S., Sociální pedagogika, 1. vyd., Brno: Institut mezioborových studií, 2011, s. 121
[66] Vágnerová M., Školní pedagogická psychologie pro pedagogy, 1. vyd., Praha: Karolinium, 2005. s. 169

3 Náprava poruch chování

Při nápravě poruch chování je důležité, abychom kladli velký důraz na prevenci. Dále je podstatné abychom poruchy podchytili včas, nejlépe v počátečních fázích vývoje. Na problémové děti bychom se měli snažit správně pedagogicky, psychologicky a sociálně působit, a tím dosáhnout eliminace vlivu rizikových faktorů.

Práci s problémovými dětmi řeší v prvé řadě učitel. Pokud se u dítěte nějaké poruchy objeví, měl by je učitel hned řešit. Děti by měl umět dobře motivovat a začít spolupracovat s rodiči. Ve školním prostředí může s poruchou chování pomoci psycholog, případně metodik prevence.

Důležitá je práce s rodinou. Diagnostickou a terapeutickou pomoc poskytují střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, oddělení dětské psychiatrie. Pokud se jedná o závažnější problémy, může pomoci kurátor pro mládež. Nesmíme zapomínat na volnočasové aktivity.[67]

U dětí, které trpí poruchou chování, můžeme kromě farmakoterapie využít i některé nové terapeutické směry. Terapie se rozděluje podle určitých znaků, podle počtu pacientů, místa setkání, skladby pacientské skupiny, časového rozvržení.

Nesmíme zapomenout na různé nevládní organizace, které se zabývají rizikovou mládeží a následnou prací s ní. Nízkoprahová centra, terénní sociální práce, streetworkeři, dobrovolnická pomoc.

Jak už jsem zmínila na začátku kapitoly, důležitá je prevence. Prevence znamená předcházení nežádoucím jevům a rozdělujeme ji na primární, sekundární a terciální.[68]

---

[67] Vágnerová M., Školní pedagogická psychologie pro pedagogy, 1. vyd., Praha: Karolinium, 2005, s. 171-175

[68] Hartl P., Hartlová H., Psychologický slovník, 1. vyd., Praha: Portál, 2000, s. 450

Primární prevence rizikového chování u dětí znamená předcházení ohrožujícím situacím, výchova ke zdravému životnímu stylu, zvládání zátěžových situací, rozvoj pozitivního sociálního chování. [69]

Primární prevenci můžeme rozdělit dále podle toho, kdo ji provádí. Nespecifickou primární prevenci může vykonávat každý, aniž by musel mít patřičné vzdělání, školení, odbornou přípravu. Projevuje se tím, že dodržujeme určitá pravidla a normy chování, jsme k ostatním ohleduplní, dítě vedeme k odpovědnosti, podporujeme žádoucí formy chování, umožňujeme správný rozvoje dítěte. Primární prevence nespecifická je záležitostí každého rodiče a nejbližších autorit, např. učitelů, rodinných příslušníků. Primární prevence specifická je účelově zaměřena na konkrétní formy chování a proti určitému riziku, které hrozí.

Při zpracování preventivních programů je důležité ovládat určité zásady: musíme znát konkrétní skupinu, na kterou chceme působit, dále jazyk, hodnoty a vzory cílové skupiny. Jednání by mělo vždy probíhat na partnerské úrovni, na druhou stranu však musíme zůstat autoritou. Na nečekané situace musíme umět reagovat pružně, měli bychom být schopni vhodně improvizovat. Důležité je umět navodit odpovídající atmosféru důvěry. O dané problematice musíme vědět vše. Při aktivní činnosti si děti více zapamatují než při pouhé přednášce, proto je dobré vytvářet prostor pro přirozenou aktivitu. Provádění primární prevence je velmi náročné a od pracovníků se vyžaduje velká profesionalita a znalost konkrétního problému.[70]

Sekundární prevence je druhá forma prevence, která je již zaměřena na rizikovou skupinu. Na osoby, které se už patologického chování dopustily.[71] Bakošová sociální prevenci zaměřuje na pomoc v situacích, které jsou pro člověka zatěžující, a proto by mohly přerůst do krize.[72] Sekundární prevence se tedy zaměřuje pouze na ohrožené

---

[69] http://www.prevence-info.cz/p-prevence/specificka-primarni-prevence, 28. 1. 2013
[70] Vocilka M., a kol., Netradiční forma prevence poruch chování, 1. vyd., Praha: TECH MARKET, 1997, s. 14-17
[71] Kraus B., Základy sociální pedagogiky, 1. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 148
[72] Bakošová Z., Sociálna pedagogika ako životná pomoc, 1. vyd., Filozofická fakulta Univerzity Komenského: Bratislava, 2005, s. 34

skupiny, u kterých je pravděpodobné, že se s rizikovým chováním již setkaly. Snaží se negativní jevy včas odhalit a zabránit jejich dalšímu vzniku. Sekundární prevencí se zabývají střediska výchovné péče.

Terciální prevence je poslední typ prevence. Tato prevence zahrnuje různé aktivity, které jsou zaměřené na kriminálně narušené jedince, na sociální prostředí, ve kterém se nachází, dále na příčiny a podmínky vzniku recidivy. Tato prevence má tedy snahu zabránit opětovné recidivě. [73]

Ráda bych se zde dále zmínila o poslední formě, a to je sociální prevence. **Sociální prevence** pomáhá lidem, kteří jsou ohroženi krizovou sociální situací, žijí v sociálně nevýhodném prostředí, jsou ohroženi trestnou činností. Zabraňuje, aby tito lidé byli sociálně vyloučeni ze společnosti. Cílem sociální prevence je na jednu stranu chránit jedince, kteří by mohli být v důsledku nepříznivé situace vyloučeni ze společnosti, na druhou stranu chrání společnost před nežádoucími jevy. Sociální prevence poskytují sociální služby, a to prostřednictvím různých zařízení, např. azylové domy, azylové domy pro matky s dětmi, krizová centra, raná péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociálně terapeutické dílny, sociální rehabilitace, telefonická krizová pomoc nebo terénní programy.[74]

3.1. Prevence poruch chování ve školním prostředí

Prevence sociálně patologických jevů ve školním prostředí je velmi složitá z důvodu výskytu velkého množství proměnných s různou mírou vzájemné závislosti. Výchovně vzdělávací působení by mělo rozlišit vztah k osobnostním zvláštnostem každého jedince, diferencovat typické znaky cílových skupin, umět rozlišit znaky rodinného prostředí žáků a studentů.

Školní prostředí má tedy nejvhodnější podmínky pro prevenci sociálně patologických jevů. Ve škole jsou realizovány minimální preventivní programy, které jsou

[73] Vocilka M., a kol., Netradiční forma prevence poruch chování, 1. vyd., Praha: TECH MARKET, 1997, s. 7
[74] http://socialnipece.brno.cz/texty/5/podmenu/19/sluzby-socialni-prevence/, 28. 1. 2013

zaměřeny na cílové skupiny jedinců s výchovnými problémy. Preventivní programy mohou mít různou formu. Jsou zařazeny do výuky některých předmětů. Žáky učíme demokratické diskusi, respektování soukromí, toleranci k odlišnostem, přijatelné a správné řešení konfliktů. Nepřijatelné, agresivní naopak hodnotíme jako nevhodné. Důležité jsou specializované programy, které jsou zaměřeny na výcvik osobních a sociálních dovedností. Sociální učení směřujeme k záměrnému a vědomému vytváření individuálních sociálních schopností a dovedností, aby žák uměl sám dobře zvládnout náročné životní situace, do kterých se dostane.[75] Minimální preventivní programy ve škole zajišťuje školní metodik prevence.

Školní metodik prevence - poskytuje a kontroluje realizaci preventivních programů školy. Pedagogům, rodičům i dětem zprostředkovává nejnovější metodické informace, zajišťuje vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů, spolupracuje s orgány státní správy a samosprávy, které se o problematiku prevence starají. Provádí informační činnost, která spočívá v zajišťování a předávání odborných informací, seznamuje s nabídkami nových programů a projektů, prezentuje výsledky preventivní práce školy, získává odborné informace a zkušenosti. Dále vykonává poradenskou činnost, spolupracuje s učiteli, připravuje podmínky pro integraci žáků, kteří mají speciální poruchu chování.[76]

Výchovný poradce - obvykle je to jeden z učitelů, který má dostatečnou učitelskou praxi a specializované vysokoškolské vzdělání. Předpoklad, že je to jeden z učitelů, je většinou běžná praxe. Je to z důvodu, že škola nemá peníze na to, aby platila dalšího pedagogického pracovníka. Dle mého názoru to nemusí být vždy dobré, neboť učitel, který vykonává činnost výchovného poradce, ve škole učí i konkrétní předmět, tudíž může být vůči určitým žákům zaujatý a nejednat objektivně. Někdy to ovšem může být naopak výhoda, pokud učitel žáky osobně zná.

---

[75] Jůva V. a kol., Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, s. 98-99

[76] Opekarová O., Kapitoly z výchovného poradenství, 1. vyd., Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2010, s. 34-35

Výchovný poradce tedy zprostředkovává určitý vztah mezi zájmy jednotlivce a zájmy školského zařízení. Dále funguje jako určitý mezičlánek mezi vnějším mimoškolním světem, tedy konkrétními školskými zařízeními a jinými institucemi, které se podílí na výchově a vzdělávání, případně přípravy na další vzdělávání žáků, přípravy na život v dospělosti. Výchovný poradce poskytuje rodičům, pedagogům a dětem důležité informace o mimoškolních poradenských institucích a možnostech využití jejich služeb. Vytváří určitý koordinovaný systém diagnostické práce ve škole, uskutečňuje vlastní diagnostickou činnost a přispívá ke sjednocení diagnostické činnosti mezi ostatními učiteli. Učitelům a ostatním pracovníkům poskytuje metodickou pomoc, která se týká registrace a zpracování diagnostiky u konkrétních žáků. Pomoc poskytuje také rodičům a žákům v konkrétních problémech. Pomáhá žákům s výběrem dalšího studia. Žákům, kteří mají výchovné nebo vzdělávací problémy, pomáhá při řešení konkrétních situací. Poskytuje informace o činnosti a školských zařízeních v regionu. Shromažďuje a vede písemné záznamy o žácích v poradenské péči.[77]

Školní psycholog - ne na každé škole je školní psycholog zastoupen. Domnívám se, že je to špatně. Vzhledem k tomu, že spolupracuje se všemi účastníky školy, nezaměřuje se pouze na děti s problémovým chováním. Pracuje s celým učitelským sborem, může se tedy aktivně podílet a ovlivňovat sociální klima školy. Jeho práce zahrnuje aktivity, které jsou spojené s celým pedagogickým sborem, s jednotlivými třídními učiteli, s žákovským kolektivem i jednotlivými žáky a jejich rodiči. Dále spolupracuje s odborníky v jiných zařízeních, nejčastěji s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, se sociálními pracovníky, s pracovníky v krizových centrech, s lékaři a psychiatry.[78] Školní psycholog provádí depistáž, poradenskou, intervenční a pedagogickou činnost. Nepracuje pouze s problémovými žáky, u kterých provádí diagnostickou činnost, ale provádí i diagnostiku u nadaných dětí. Zajišťuje příznivé sociální klima mezi žáky ve třídě, ale i v celé škole. Pečuje o integrované žáky a pomáhá při sestavování individuálních vzdělávacích plánů. Individuálně pracuje s žáky, kteří mají rodinné nebo jiné problémy, zajišťuje krizovou intervenci. Preventivně působí proti

[77] Opekarová O., Kapitoly z výchovného poradenství, 1. vyd., Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2010, s. 23-26
[78] http://pf.ujep.cz/user_files/skolni%20psycholog.pdf, 29. 1. 2013

školnímu neúspěchu u žáků, realizuje kariérové poradenství u žáků. Provádí konzultace s pedagogickými pracovníky, se zákonnými zástupci dětí, kteří mají nějaké problémy. Koordinuje poradenské služby, které škola poskytuje mezi výchovným poradcem, metodikem prevence a třídními učiteli. Pro pedagogické pracovníky dělá různé semináře, konzultace a metodické vedení. Pro rodiče pořádá různé besedy. [79]

Ve škole může být dále zastoupen sociální nebo speciální pedagog. Domnívám se, že každý pedagogický pracovník školy by měl mít odborné vzdělání a dostatečnou praxi. Měl by umět na vzniklé situace, ať už pozitivní nebo negativní, vhodně zareagovat. Žákům, kteří se na něj obrátí při řešení obtížné životní nebo rodinné situace by měl umět vhodně pomoci. Případně je odkázat na jiného odborného pracovníka, který ve škole příslušnou funkci zastává.

3.2. Prevence poruch chování pomocí specializovaných institucí

V oblasti prevence sociálně patologických jevů poskytují své služby různé specializované instituce, na které se mohou nejen rodiče, ale i děti obrátit. Jsou to pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče pro děti a mládež, krizová centra, nízkoprahová zařízení, střediska sociální prevence, centrum sociální prevence.

Pedagogicko-psychologická poradna - je samostatné školské zařízení. Zřizovatelem jsou krajské úřady. PPP se řídí zákonem 563/2004 Sb. a vyhláškou MŠMT č.72/2005 Sb., v platném znění. Poradna je určena pro děti, žáky a studenty od tří let až po ukončení střední nebo vyšší odborné školy, dále pro jejich rodiče, pedagogy a školy. V poradně pracují psychologové, speciální pedagogové a sociální pracovníci, kteří pracují s rizikovou mládeží. Zjišťují příčiny poruch chování, učení, a dalších problémů ve vývoji osobnosti. Řeší problémy šikany, drog, agresivního chování, integrace, ale i problémy, které mají nadané děti. Pracovníci poradny zajišťují informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost. Poskytují odborné pedagogicko-psychologické, speciálně-pedagogické služby a preventivně výchovnou činnost. Pracovníci pomohou rodičům

[79] Opekarová O., Kapitoly z výchovného poradenství, 1. vyd., Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2010, s. 29-30

rozpoznat, jaké má dítě problémy a snaží se najít vhodné řešení vzniklé situace. Nesoudí však rodičovské postoje. Doporučení je vždy formou nabídky. Poradna spolupracuje s dalšími odbornými pracovišti.[80]

Střediska výchovné péče - jsou zřizována při diagnostických ústavech. Nejsou tak rovnoměrně rozložena jako pedagogicko-psychologické poradny, proto jejich služby mohou děti využít pouze v některých regionech. Střediska poskytují ambulantní, internátní i terapeutickou péči dětem ve věku šest až osmnáct let. Pomoc poskytují i jejich rodičům a pedagogickým pracovníkům. Pracují zde etopedi, psychologové a sociální pracovníci, kteří se snaží reagovat na aktuální problémy v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Poskytují preventivně výchovnou péči dětem a mládeži, která se setkala s negativními jevy chování. Děti navštěvují středisko dobrovolně. Úkolem středisek je zachytit první negativní náznaky poruchového chování, poskytnout radu, předejít závažným problémům. Poskytnout okamžitou pomoc v krizových případech a naléhavých životních situacích dítěte, při selhání rodičovské péče nebo útěku dítěte z domova.[81]

Krizové centrum - je specializované zařízení pro osoby, které se ocitly v krizové životní situaci. Nejsou zde žádné čekací lhůty, služba je dostupná každému. Centra mohou být zřizována samostatně nebo jako součást nemocnice, psychiatrické léčebny nebo denního stacionáře. Centrum je určeno pro klienty, kteří se ocitli v krizové situaci ať už jednorázové nebo dlouhodobé, dále pro děti, které prožívají složitou životní situaci, zneužívané a týrané děti, pro děti i dospělé, kteří mají problém s užíváním návykových látek, s psychickými poruchami nebo s osobnostními problémy. V krizových centrech pracují lékaři, zdravotní a rehabilitační sestry, kliničtí psychologové, sociální pracovníci, speciální pedagogové, právníci. Pracovníci centra využívají metod krizové intervence, psychoterapie, rodinné terapie nebo farmakoterapie. Některá centra mají i krizová lůžka, která však mohou být využita pouze ke krátkodobé hospitalizaci při akutních krizových případech. Klienti mohou využít také stacionární pobyt, při kterém pak prochází intenzivní psychoterapií a pracovníci následně hledají s klientem různé možnosti řešení aktuálních

[80] http://www.pppbrno.cz/page-rodice.php?strana=kdo&menu=kdo_menu, 30. 1. 2013
[81] Jůva V. a kol., Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, s. 101-102

problémů. Hlavním posláním krizového centra je včasná pomoc a řešení problému v jeho zárodku. Služba je přístupná všem klientům bez doporučení či objednání.[82]

Centrum sociální prevence - poskytuje ambulantní i internátní programy mladistvým, kteří pochází z nefunkčních rodin, jsou propuštěni z ústavní péče nebo z výkonu trestu odnětí svobody, dále mladistvým, kteří jsou vyšetřováni nebo potrestáni alternativním trestem. Účast na programech je dobrovolná. Centrum poskytuje klientům azylové ubytování, ošacení, pomoc při hledání zaměstnání nebo při dokončení vzdělání. [83]

Nízkoprahové centrum - je jedna z dalších institucí, která poskytuje pomoc dětem a mládeži, která se nachází v obtížné životní situaci. *„Posláním nízkoprahového zařízení je usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu, a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení.“*[84]

Nízkoprahovost znamená, že se v centru organizují služby, jako péče, pomoc, intervence, takovým způsobem, aby byla přístupná maximálním způsobem pro všechny, kteří ji vyhledávají. Do tohoto zařízení chodí různé skupiny mládeže, ale i jednotlivci. Jedná se o mladistvé, kteří jsou často vystaveni patologickým jevům, nebo rizikové skupiny, u kterých se vyskytuje sociálně deviantní chování, poslední skupinu tvoří děti, které jsou neorganizované a hrozí jim sociální ohrožení.

Tato služba nabízí komplexní psychosociální služby, a snaží se vytvořit optimální podmínky pro navázání vztahu s mládeží. Je pro děti, které nevyhledávají standardní způsob pomoci a u kterých je velký předpoklad, že tuto pomoc potřebují.[85]

---

[82] Vocilka M. a kol., Netradiční forma prevence poruch chování, 1. vyd.,Praha: TECH MARKET, 1997, s. 45-48
[83] Jůva V. a kol., Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, s. 102
[84] http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf, 1. 2. 2013
[85]Jedlička R., Klíma P., Koťa J., Němec J., Pilař J., Děti a mládež v obtížných životních situacích, 1. vyd., Praha: Themis, s. 370-377

Cílem nízkoprahového zařízení je podpora při zvládání životních situací, snížení sociálních rizik, zvýšení sociálních schopností a dovedností, podpora sociálního začlenění do skupiny vrstevníků, psychická, fyzická a sociální pomoc, lepší orientace v sociálním prostředí, vhodné podmínky při řešení nepříznivé sociální situace, celkové zlepšení kvality života.[86]

Terénní sociální práce - streetwork, sociální pracovník, obvykle pracovník nízkoprahového centra, klientům poskytuje informace, zprostředkovává spojení s institucemi. Klienti pracovníků jsou většinou mladí lidé, kteří žijí ve městě. Streetworker se tedy pohybuje v prostředí, kde se riziková mládež nejčastěji nachází, na ulici, v prostředí hospod a barů, klubů. Pracovník klienty vyhledá, poté zmapuje situaci a snaží se o navázání kontaktu. Jeho cílem je, aby se klienti věnovali věcem, které je neohrožují. Měl by být vstřícný, důvěryhodný, umět dobře komunikovat. Nesmí působit autoritativně. Sociální práce na ulici je náročná jak fyzicky, tak psychicky. Výsledky jsou méně viditelné a dají se těžko hodnotit. Tato práce je však podle mého mínění velmi efektivní a některé děti uchránila před možným konfliktem se zákonem.[87]

3.3. Terapie jako jedna z možností nápravy poruchového chování

Terapie je jedna z možností nápravy poruchového chování u dětí. V současné době existuje několik terapeutických přístupů a technik. Specialista může navrhnout jednu z nich, případně kombinaci určitých terapií. Terapie je dlouhodobý proces a musíme mít vždy na paměti, že po jedné návštěvě poruchy chování nezmizí. Důležitým předpokladem úspěšné léčby je, aby dítě terapii podstoupilo dobrovolně a k terapii zaujalo kladný postoj. Terapie může trvat někdy i několik měsíců. Proto je podstatné, aby dítě bylo ochotné spolupracovat a aktivně se jí účastnilo. O výběru vhodné terapie by se rodiče měli poradit vždy s odborníkem. Při špatném výběru by totiž terapie mohla mít opačný efekt, než pro který byla určena.

[86] http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf, 1. 2. 2013
[87] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: P ortál, 2011, s. 198-201

Individuální psychoterapie – tento druh terapie se při práci s rizikovou mládeží používá výjimečně. Většinou se kombinuje s ostatními psychoterapeutickými technikami, se skupinovou nebo režimovou terapií, arteterapií, muzikoterapií. Je důležité, aby dítě bylo schopné a ochotné spolupracovat. Mladí lidé, kteří tuto terapii postupují, nemusí být vždy dostatečně namotivováni. Terapeut by měl zvážit, zda tato forma terapie je pro klienta vhodná.[88]

Individuální terapie se tedy účastní pouze klient a terapeut. Pokud se terapie účastní malé děti, mohou být terapii přítomni rodiče. Rodiče také mohou terapeuticky působit prostřednictvím psychoterapeuta, který rodiče směřuje. Je velmi významné, aby rodiče a blízké osoby během terapie podporovali terapeutické změny v prožívání dítěte.

V individuální terapii je různé uspořádání situace. Pacient a terapeut sedí tváří v tvář. Další uspořádání může být, že pacient leží. Této polohy se využívá zejména v psychoanalýze. Tato poloha je vhodná, umožňuje dostatečné svalové uvolnění, prohlubuje regresi, snižuje potřebu kontroly, pacientovi poskytuje soukromí, může se zabývat vlastními psychickými obsahy.[89]

V individuální terapii vzniká velmi důvěrný vztah mezi terapeutem a dítětem. Dítě se učí, jak se svými problémy nejlépe vypořádat. Pro úspěšnou psychoterapii je vždy důležité, aby dítě terapii vykonávalo dobrovolně.

Skupinová psychoterapie - pro rizikovou mládež je tento typ terapie vhodnější než předchozí. Mladiství se sami a rádi sdružují do skupin, proto je tento druh terapie pro ně lepší. Při skupinové terapii totiž sdílejí své problémy s ostatními, mají pocit, že nejsou se svými problémy sami, získají potřebný náhled a své nové zkušenosti mohou touto formou znovu prožít.

Každý účastník skupiny je zároveň terapeutem. Terapeut je pouze hnacím motorem skupiny. Musí ji umět správně vést, měl by být pro členy skupiny přijatelnou autoritou,

[88] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 234-235
[89] Vymětal J., Obecná psychoterapie, 2. vyd., Praha: Grada Publishing, 2004, s. 68

ale i dobrým vzorem. Při práci s mládeží používá terapeut trochu jiné techniky než při práci s dospělými osobami. Mládež většinou nerada rozebírá verbálně své vnitřní konflikty, dá přednost odreagování jinou formou. Proto při práci s mládeží terapeut využívá dalších technik jako je arteterapie nebo muzikoterapie.

V případě, že je terapeutická skupina vhodně sestavená, dosahuje terapeut při práci se skupinou lepších výsledků, než je tomu u dospělé populace. Mladí lidé jsou soudržnější i vztah k terapeutovi je otevřenější, osobitější a intenzivnější.[90]

Při skupinové psychoterapii je následující uspořádání: pacienti a terapeut sedí v kruhu, což umožňuje vzájemnou interakci. Terapie nejčastěji probíhá formou rozhovoru, ale může být doplněna jinou technikou, jak už jsem zmínila výše. Sezení trvá většinou hodinu a půl. Skupiny můžeme rozdělit na otevřené a uzavřené. Uzavřená skupina se schází se stejnými členy po celou dobu své existence.[91] Otevřená skupina funguje tak, že nahrazuje každého člena, který ze skupiny odchází, dalším novým členem. Otevřená skupina bývá většinou v léčebnách nebo v diagnostických ústavech.[92]

Rodinná psychoterapie - *„rodinná terapie je způsob řešení zdravotních či jiných problémů ve spolupráci terapeuta a více členů rodiny. Terapeut se obvykle setkává se všemi členy rodiny současně, nikoli s každým z nich individuálně.“*[93] Terapeut se tedy setkává s celou rodinou a pomocí rozhovoru se snaží řešit problémy, které rodinu trápí.

Terapeut se během terapie zaměřuje na strukturu rodiny a na to, jak jsou jednotliví členové postaveni, na komunikaci členů rodiny, jak rodina řeší své problémy a vyjadřuje city. Dále na konkrétní problémy, které mohou být způsobeny jak vnitřními tak vnějšími vlivy.[94] Rodinná terapie je na komunikaci založena. Během terapie rodina sedí v kruhu

[90] Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 243-246
[91] Vymětal J., Obecná psychoterapie, 2. vyd., Praha: Grada Publishing, 2004, s. 69
[92] Kantor J., Lipský M., Weber J. a kol., Základy muzikoterapie, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, s. 123
[93] Gjuričová Š., Kubička J., Rodinná terapie, 2. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, s. 17
[94] Train A., Nejčastější poruchy chování dětí, 1. vyd., Praha: Portál, 2000, s. 180

s terapeutem, povídají si o problémech, usmívají se nebo pláčou, projevují kladné i záporné emoce. Terapeut jim postupně klade otázky a snaží se najít možnost změny.

V rodinné terapii nejsou uměle navozeny určité situace tak, jak je tomu v individuální nebo skupinové terapii. Tato terapie řeší skutečné problémy, které se v rodině odehrávají. Terapie je rozdělena do několika fází. V úvodní fázi si terapeut utváří představu o tom, jak rodina funguje, jaké má přání, jak zde funguje komunikace. Nabídne rodině svou představu spolupráce a reaguje na přání, které rodina má. V další fázi terapeut s pomocí rodiny vytvoří určitý seznam cílů, snaží se společně najít různé možnosti změny. Když jsou všechny možnosti změn vyčerpány, terapie většinou končí.[95]

V některých případech je pro terapeuta těžké navázat pozitivní vztahy se všemi členy rodiny. Ostatní většinou nechápou, proč se musí terapie účastnit, když nejsou nemocní. Terapeut jim musí umět vysvětlit, že u tohoto druhu terapie je nezbytné, aby se ho účastnili jako rodina a tím pomohli zmírnit poruchy chování u svých dětí.

3.4. Alternativní formy terapie

Při nápravě poruchového chování využívají někteří terapeutové alternativní formy terapie. Tento druh terapie používají buď samostatně, nebo jako doplnění již zmíněných terapií. Mezi alternativní formy terapie řadíme arteterapii, muzikoterapii nebo dramaterapii. Domnívám se, že při nápravě rizikového chování jsou tyto formy terapie efektivní a to z důvodu, že děti a mládež nemusí mít vždy chuť o svých problémech mluvit, ale raději své problémy vyjádří jinou formou.

Arteterapie - je forma psychoterapie. Pomocí umělecké transformace, kresby, malby, koláže, modelování se snaží vyjádřit pocity a emoce. Není důležitá kvalita, tedy jak člověk určitou věc nakreslí, ani vzhled závěrečné práce, ale terapeutický přístup, tedy co klient

[95] Gjuričová Š., Kubička J., Rodinná terapie, 2. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, s. 129

postupně nakreslí. Obrázky nebo jiná díla, která jsou klientem vytvořena, odhalují aspekty sebe sama, generují vizi a chování, které přispívá k uzdravení.[96]

Arteterapie se používá jako způsob intervence v psychoterapii, zejména u pacientů, kteří mají potíže s vyjadřováním slov. Tento terapeutický přístup může pomoci při řešení různých problémů, které jsou spojeny s poruchou učení, chování, problémy s přizpůsobením, závislostí.[97]

Arteterapeutické setkání má určitou strukturu. Při prvním setkání se nejdříve klient seznamuje s prostředím, s terapeutem. Po úvodním setkání následuje první část, při které terapeut vysvětlí téma, kterým se bude klient zabývat a techniku, pomocí které bude klient pracovat. Téma tvorby je vybráno podle toho, jaký má klient problém. Terapeut by měl vždy vysvětlit, proč určité téma vybral. V další části klient pracuje na svém díle. V poslední části terapeut s klientem o vzniklém díle diskutuje, zaměřuje se na výsledný produkt, ale i na proces tvorby. Klient terapeutovi vypráví, jaké měl při malování pocity. Délka terapie je individuální. Záleží na tom, jak je problém závažný a jak je klient schopný na terapii reagovat.

V průběhu terapie si terapeut díla prací klientů archivuje, je to z důvodu, aby věděl, zda klient udělal během terapie progres či regres. Terapeut archivuje i autentické záznamy výpovědí klientů před začátkem terapie, během terapie i po skončení. Změny, které se projeví např. v originalitě, sebereflexi, ve schopnosti vyjádřit emoce, v postoji k sobě i k druhým, v sociálním cítění i jednání.[98] Při arteterapii můžeme využít různých druhů technik, které jsou vhodné pro různou věkovou skupinu, můžeme například ztvárnit téma, které děti v sobě řeší, v našem případě poruchy chování. Různé druhy technik (viz. příloha č. 1, 2).

---

[96] http://www.passeportsante.net/fr/Therapies/Guide/Fiche.aspx?doc=art-therapie-th-l-art-therapie-qu-est-ce-que-c-est, 5. 2. 2013

[97] http://www.passeportsante.net/fr/Therapies/Guide/Fiche.aspx?doc=art-therapie-th-applications-therapeutiques-de-l-art-therapie, 5. 2. 2013

[98] Šicková Fabrici J., Základy arteterapie, 1. vyd., Praha: Portál, 2002, s. 53-55

Muzikoterapie - nemá jednotnou definici. Je transdisciplinární tzn., že má rozměr hudební i terapeutický. V současné době je využívána téměř ve všech zemích. Tato forma terapie je vhodná pro všechny. Nejčastěji ji využívají lidé, kteří mají duševní poruchy. Je zvlášť vhodná pro lidi, kteří zažívají různé problémy a nedovedou o nich komunikovat.

Každá terapie má určité znaky. Místo, kde je vykonávána, frekvenci trvání a počet sezení. Schůzka může být individuální nebo kolektivní, záleží na počtu pacientů. Má různé techniky a metody. Muzikoterapie nevyžaduje po klientech žádné speciální hudební znalosti nebo schopnosti, je určena všem bez rozdílu.[99]

Hudba může ovlivnit emocionální reakce. Působí jako léčebný nástroj, při všech léčebných postupech, které zahrnují identifikaci, uvědomění, reflexi nebo výraz pocitů. Hudba může být vysoce flexibilní terapeutický nástroj, a to kvůli snadnému spojení s textem nebo obrazovou informací. Léčba je však závislá na schopnosti terapeuta. V rámci procesů hudebních terapií jako psaní písní, improvizace nebo lyrické analýzy, musí terapeut manipulaci s touto jedinečnou komunikativní formou vést v souladu s identifikovanými terapeutickými cíli a citlivým přizpůsobením na kulturní a individuální charakteristiku klienta.[100]

Terapeut používá dva různé přístupy: aktivní přístup nebo pasivní, vnímavý přístup. Aktivní muzikoterapie - jedinec je při terapii aktivní. Zpívá, hraje na hudební nástroj, nějak se projevuje. Tato forma usnadňuje sebevyjadřování, zdůrazňuje intervenční techniky jako je zpěv, instrumentální improvizace nebo gesta, skládání nebo provádění rytmických pohybů. Pasivní neboli vnímavá muzikoterapie spočívá v poslechu hudby, stimulování kreativní energie. Pomáhá zlepšit koncentraci a paměť. Hudba může vyvolat emoce, které člověk už dávno zapomněl. Terapeut pak tyto emoce dále využívá ke správnému terapeutickému procesu.[101]

---

[99] http://musicotherapie.le-guide-sante.org/, 3. 2. 2013

[100] Unkefer Robert F., Music therapy in the treatment of adults with mental disorders:theoretical bases and clinical inte, New York:Schirmer books, 1990, s. 59

[101] http://www.passeportsante.net/fr/Therapies/Guide/Fiche.aspx?doc=musicotherapie-th-la-musicotherapie-qu-est-ce-que-c-est, 3. 2. 2013

Tato forma terapie působí u osob s poruchou chování jako podpůrná terapie, používá se v souvislosti s dalšími terapeutickými přístupy. Úlohou muzikoterapie je podpora identity a integrace člověka, ve významu porozumět sobě a svému okolí, být rezistentní vůči zátěži, přijímat hodnotový systém. Dále schopnost rozhodování se a přijímání zodpovědnosti za sebe i druhé.

V muzikoterapii jsou různé přístupy, které mohou dětem a mladistvým pomoci při zvládání určitých situaci. Pomocí terapie můžeme změnit nevhodné způsoby chování klienta a nahradit je chováním přijatelnějším. Muzikoterapeut např. odměňuje pozitivní interakce poslechem oblíbené skladby, naopak při verbální agresi poslech oblíbené hudby klientovi odnímá. Pomocí hudby můžeme podpořit sociální dovednosti a schopnost interakce s dalšími lidmi. Hudba může dále působit jako relaxace a zvládání zátěže.[102]

Dramaterapie - *„lze ji definovat jako záměrné použití dramatických, divadelních postupů pro dosažení terapeutického cíle symptomatické úlevy, duševní i fyzické integrace a osobního růstu.“*[103]

Tato metoda používá prostředky dramatického umění. Jde o záměrné působení dramatických, divadelních postupů. Dramaterapie je vhodná pro mladé lidi se specifickými vývojovými poruchami učení a chování, mládež s jinými poruchami chování, jedince ohrožené sociálním vyloučením, mládež psychosociálně ohroženou, pro jedince, kteří se nacházejí ve výkonu trestu.

Tuto terapeutickou metodu nejčastěji vykonávají speciální pedagogové, sociální pedagogové, popřípadě pedagogové volného času, splňující potřebné vzdělání. Dále psychologové, lékaři a odborníci, kteří pracují v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

---

[102] Kantor J.,Lipský M., Weber J. a kol., Základy muzikoterapie, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 39-43

[103] Valenta M., Dramaterapie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2011, s. 23

Terapie může mít různé formy, podle toho kde probíhá. Ambulantní forma, kdy klient dochází z domova. Terapie je zprostředkována v rámci různých občanských sdružení, neziskového sektoru, denních center, speciálních škol. Klientská forma je naopak prováděna v léčebnách, na psychiatrických odděleních nebo klinikách. Poslední formou je realizace terapie prostřednictvím denních sanatorií nebo ve stacionářích.[104]

Děti se mohou prostřednictvím terapie realizovat a prožít situace, do kterých se během života mohou dostat. Dramaterapie podporuje duševní a fyzickou integraci, podněcuje osobní růst, rozvíjí u dětí slovní a mimoslovní zásobu.

Domnívám se, že tato forma terapie je pro děti velmi přínosná, může jim pomoci v kontrole emocí, nebo naopak uvolnění, spontánnosti, v rozvoji koncentrace a představivosti, zvýšení sebedůvěry a sebeúcty.

3.5. Reedukace ve výchovném zařízení

Reedukací rozumíme převýchovu jedince, odstranění negativních jevů. Převýchovný proces je cílená pedagogická činnost, která postupně odstraňuje poruchy chování a tlumí projevy defektního chování u obtížně vychovatelné mládeže. Obvykle začíná odstraněním patologických vlivů, tzn. vyjmutí převychovávaného z nevhodného prostředí.[105]

Mezi prostředky převýchovné práce můžeme zařadit následující:

Hra - je jedna ze základních lidských činností. Děti a mladé lidi vede k dodržování určitých pravidel, smysl pro fair play (bojovat podle pravidel, vítězství není důvodem k nadřazenosti, soutěž má rovné podmínky pro všechny hráče, touha vyhrát, ne však za každou cenu apod.)[106] při sportu. Sportovní hry nefungují na nějaké iluzi, ale na určitém reálném základu, jde o realitu. Není vždy jisté, kdo vyhraje. Učí děti, že v životě je možné

[104] Valenta M., Dramaterapie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2011, s. 23-44
[105] Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č.Budějovicích, 2006, s. 15
[106] http://cs.wikipedia.org/wiki/Fair_play, 7. 2. 2013

vyhrát, ale i prohrát. Hra je u dětí motivována silnými prožitky. Provází ji pocity napětí a radosti. Hra má pozitivní důsledky na rekreaci, relaxaci a duševní zdraví. Pěstuje u jedinců pozitivní morální vlastnosti.[107]

Práce - práce by měla mít pro mládež smysl, neměla by být chápána jako trest. Vychovává jedince ke svědomitému chování a vytrvalosti. Je důležitá kontrola ze strany vychovávajícího, v tomto případě vychovatele nebo vychovatelky výchovného ústavu. Fyzická práce u mládeže navíc podporuje charakterové vlastnosti. Domnívám se, že i do budoucna je práce pro mládež důležitá, zvýší si pracovní schopnosti a dovednosti. Pokud práci dobře vykoná, dostane pozitivní hodnocení, je to pro něj určitě dobrá motivace pro další uplatnění do budoucna.

Režim - je pro rizikovou mládež a nejen pro ni velmi důležitý. Nutí klienty dodržovat společenské zvyklosti, učí dodržování norem, dále hygienické návyky jako je biorytmus. Pomáhá budovat určité stereotypy, které si s sebou klient odnáší i po skončení léčby. Výchovný ústav má přesně stanovený rozpis na celý den, co se kdy dělá, kdy je osobní volno, vyhrazen čas na jídlo, odpočinek, spánek (viz. příloha č. 3).[108]

Volný čas - volnočasové aktivity můžeme zahrnout jako další řešení rizikového chování. Volný čas pomáhá objevovat dispozice jedinců, podporuje zdravý tělesný vývoj, vychovává ke zdravému životnímu stylu, zlepšuje kondici a zvyšuje fyzickou zdatnost. Mládež vychovává k odpovědnosti za svou osobu, vede k odpovědnosti za své chování, vytváří společensky žádoucí hodnotové orientace. Vytváří u dětí zdravé sebevědomí a posiluje schopnost nepodléhat cizím negativním vlivům.[109] Důležité je, aby aktivity vedl vyškolený pracovník, který je obeznámen s poruchami chování u dětí.

---

[107] Hartl P., Hartlová H., Psychologický slovník, 1. vyd., Praha: Portál, 2000, s. 195-196
[108] Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č.Budějovicích, 2006, s. 17
[109] Hájek B., Hofbauer B., Pávková J., Pedagogické ovlivňování volného času, 1. vyd., Praha: Portál, 2008, s. 194

Sociální pedagog - je specializovaný odborník, který má teoretické i praktické vzdělání v oboru. Záměrně působí na osoby a sociální skupiny, které se vyznačují rizikovým chováním.

Tento pracovník působí na tyto skupiny ve dvou rovinách:

- Integrační - zaměřuje se na osoby, které potřebují odbornou pomoc, skupiny v krizových situacích, které jsou v ohrožení psychickém, sociálním nebo psychosociálním.
- Rozvojová - pedagog podporuje žádoucí rozvoj osobnosti, jde o sociální prevenci, jedinec by měl směřovat k pozitivnímu životnímu stylu a hodnotám, měl by umět vhodně naplnit svůj volný čas, týká se především mládeže.[110]

V každém výchovném ústavu pracuje sociální pracovník, který se spolu s dalšími pracovníky, etopedem, vychovateli a ostatními pedagogy podílí na reedukaci jedince, který je umístěn ve výchovném ústavu.

Pracuje s rizikovou mládeží, která pochází z nevhodného rodinného prostředí, má problémy s poruchovým chováním, s identitou nebo návykovými látkami. Sociální pracovník má na starosti kontakt s klienty a administrativní činnost, zajišťuje standardní dokumenty, zprostředkovává kontakt mezi rodinou nebo sociálním kurátorem. Klientům pomáhá překonat různé životní etapy.

[110] Kraus B., Základy pedagogiky, 1.vyd., Praha: Portál, 2008, s. 198-199

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 Praktická část

Problematika rizikového chování u dětí a mládeže je v současné společnosti čím dál víc diskutovaným tématem. S agresí, násilím a šikanou se můžeme setkat již na základní škole. Negativní jevy se objevují všude, nejsou výjimkou ani u úplných, dalo by se říci bezproblémových, rodin. Domnívám se, že rizikové chování u dětí a mládeže je způsobeno nezájmem o dítě ze strany rodiny, případně nevhodným sociálním prostředím. Děti, které jsou umístěny ve výchovném ústavu, většinou pocházejí z rodin, kde se s patologickým chováním setkávají každodenně.

Mým původním záměrem bylo oslovit co největší počet klientů náhodně vybraných výchovných ústavů. Vybrala jsem tedy náhodně 15 ústavů. Vedoucí pracovníky ústavů jsem následně oslovila emailovou korespondencí s dotazem, zda by byli klienti ochotni se mnou spolupracovat a vyplnit mi dotazník. Byli ujištěni, že dotazník je zcela anonymní, tudíž nedojde ke zneužití informací. Zároveň jsem jim nabídla, že zpracovaný výzkum zašlu zpět, aby měli zpětnou vazbu. Dotazník byl zaslán v příloze, aby věděli, na jaký okruh otázek je zaměřen.

Vzhledem k tomu, že se jedná o citlivé téma, předpokládala jsem, že ne všechny vybrané ústavy budou ochotné na výzkumu spolupracovat. Nicméně z patnácti ústavů se mi vrátily pouze tři odpovědi, z toho jeden ústav jsem měla domluvený předem vzhledem k tomu, že jsem v osobním kontaktu s jedním vedoucím pracovníkem, tudíž je zde určitá důvěra. Do těchto ústavů jsem následně zaslala poštou dotazníky, které byly vyplněny a zaslány zpět.

4.1. Cíl, metody výzkumného šetření, stanovení hypotéz

Cílem výzkumu je posoudit aktuální stav výskytu sociálně patologických jevů ve výchovném ústavu. Analyzovat rizikové chování jedinců, kteří žijí ve výchovném ústavu. Zjistit, zda jsou rizikovým chováním zasaženi spíše dívky nebo chlapci, a které závadové chování se u dětí ve výchovném ústavu vyskytuje nejčastěji.

Při zpracování výzkumného šetření jsem použila kvantitativní výzkum, který pracuje s číselnými údaji. *„Zjišťuje množství, rozsah nebo frekvenci výskytu jevů, resp. jejich míru (stupeň). Číselné údaje se dají matematicky zpracovat.“*[111] Při tomto typu výzkumu se výzkumník snaží držet od zkoumaného souboru odstup, a tím zabezpečit nestrannost pohledu. Zkoumané osoby jsou vybrány tak, aby reprezentovaly určitý soubor populace, nejlepší výběr je vždy náhodný, aby odpovídal matematické teorii pravděpodobnosti. Kvantitativní výzkum většinou ověřuje již existující teorie a poznatky, které jsou o zkoumaném jevu známé. Ve výzkumu tyto teorie buď potvrzuje, nebo vyvrací.[112]

Při zpracování výzkumu diplomové práce jsem použila výzkumnou metodu anonymního dotazníku. *„Dotazník je psaný soubor otázek. V rámci vyplňování dotazníku respondent čte otázky, interpretuje jejich význam a následně na ně odpovídá. Jedná se o metodický nástroj výzkumu zjišťování informací o osobních znalostech, postojích k aktuální skutečnosti a hodnotových preferencích.“*[113] Dotazník se skládá ze 13 otázek. Otázky jsem volila otevřené, polouzavřené a uzavřené. Uzavřené otázky jsou takové, které nabízí respondentovi různé varianty odpovědí a respondent z nich musí nějakou odpověď vybrat. U polouzavřených otázek respondent nejprve vybere jednu z nabízených možností, následně však doplní dovysvětlení otázky. Na otevřenou otázku může dotazovaný libovolně odpovědět, není omezen ve svém vyjádření. U těchto typů otázek je však někdy těžké jejich vyhodnocení.[114]

Při sestavování dotazníků pro mě bylo hlavní kritérium, aby byl dotazník pro vybraný soubor respondentů srozumitelný. Dotazník (viz. příloha č. 4) obsahuje 13 otázek. Z toho první dvě otázky zjišťují pohlaví a věk, jsou to tzv. tvrdá data. Dotazníky jsem zaslala do výchovných ústavů v papírové podobě. Jejich distribuce probíhala v únoru 2013.

---

[111] Gavora P., Úvod do pedagogického výzkumu, 1. vyd., Brno: Paido, 2000, s. 31
[112] Gavora P., Úvod do pedagogického výzkumu, 1. vyd., Brno: Paido, 2000, s. 31-33
[113] Skutil M., Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství, 1.vyd., Praha: Portál, 2011, s. 80
[114] Skutil M., Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství, 1.vyd., Praha: Portál, 2011, s. 82-83

V úvodní části dotazníku jsem se respondentům představila, sdělila jim, že získaná data budou využita pouze pro potřeby mé diplomové práce. Dále, že dotazník je zcela anonymní, proto nemusí mít strach ze zneužití informací. Stručně a jednoduše jsem popsala, jak mají při vyplňování otázek postupovat.

Metodu dotazníkového šetřen jsem zvolila hned z několika důvodů. Mohu oslovit větší počet respondentů a tím získat větší počet údajů. Dále je zde zajištěna anonymita respondentů, což u tématu, které zpracovávám, považuji za velmi důležité. V neposlední řadě snadnou a rychlou administraci při vyhodnocení považuji za výhodu. Dotazník však s sebou nese i řadu nevýhod. Zmíním alespoň některé. Dotazovaný se otázce vyhne, otázku špatně pochopí, tudíž špatně odpoví, je zde i možnost zkreslení odpovědí žádoucím směrem.[115]

Na základě poznatků v teoretické části jsem si stanovila následující hypotézy:

H1

Domnívám se, že rizikové chování má původ v nefunkční rodině.

H2

Předpokládám, že nižší socioekonomický status má vliv na rizikové chování dětí.

H3

Domnívám se, že u chlapců ve výchovném ústavu se poruchy chování vyskytují častěji než u dívek.

H4

Předpokládám, že jako nejčastější poruchu chování během pobytu v ústavu budou chlapci i dívky uvádět užívání návykových látek.

4.2. Výběr respondentů

Na výzkumu se podíleli klienti z výchovného ústavu Buškovice. Tento ústav se nachází ve vesničce Buškovice, která leží 3 km západně od Podbořan. Výchovný ústav

[115] Skutil M., Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství, 1. vyd., Praha: Portál, 2011, s. 80-81

je zařazen v síti Diagnostického ústavu, Lublaňská 33, Praha 2. Kapacita ústavu je 60 chlapců, kteří jsou rozděleni do 7 výchovných skupin, které jsou v 5 samostatných budovách Škola, Fara, Truhlárna, Vila a Brána. Každá výchovná skupina má dva stálé vychovatele a dva až tři asistenty vychovatele.[116]

Dále klienti výchovného ústavu Ostrava - Hrabůvka. Kapacita ústavu je 78 dětí, chlapci i dívky, kteří jsou rozděleni do 11 výchovných skupin. Výchovný ústav má tři pracoviště. V Ostravě, kde je i sídlo organizace, se stará o 4 výchovné skupiny po 8 chlapcích. Dále pracoviště ve Frýdku - Místku, kde je oddělení pro dívky, toto pracoviště je odloučené a jsou zde 2 výchovné skupiny po 8 dívkách. Pracoviště Polanka nad Odrou, Osada Janová, druhé odloučené pracoviště, kde jsou umístěny děti, které potřebují soustavnou intenzivní individuální péči. Zde je 5 výchovných skupin po 6 dětech.[117]

Dále výchovný ústav Velké Meziříčí, který se nachází na Vysočině a má celkovou kapacitu 82 dětí. Ve Velkém Meziříčí je i sídlo organizace a má ve své péči 40 děvčat. Na výzkumu se však podílela pouze odloučená pracoviště a to pracoviště Žďár nad Sázavou, které se stará o 16 chlapců, kteří jsou rozděleni na 2 výchovné skupiny[118] a pracoviště Janštejn, kde jsou umístěny dívky. Zde je kapacita 24 dívek, které jsou rozděleny do 3 výchovných skupin. Každá skupina má dva výchovné vychovatele a dva asistenty pedagoga.[119]

Celkem jsem rozeslala 100 dotazníků do tří výchovných ústavů. 9 dotazníků bylo špatně vyplněných, nebylo možné je do výzkumu zahrnout. Při výzkumném zpracování jsem tedy použila 91 dotazníků, které byly řádně vyplněny.

[116] http://www.vubuskovice.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=29, 13. 2. 2013
[117] http://www.vum.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=4, 13. 2. 2013
[118] http://www.vuvm.cz/vychovny-ustav-zdar-nad-sazavou-zakladni-udaje/, 13. 2. 2013
[119] http://www.vuvm.cz/vychovny-ustav-janstejn-zakladni-udaje/, 13. 2. 2013

4.3. Analýza a interpretace výsledků šetření

Z důvodu přehlednosti jsem výsledky výzkumu seřadila podle pořadí uvedených otázek tak, jak jsou uvedeny v dotazníku. Výsledky jsou prezentovány grafickou formou a slovním vyjádřením.

Otázka číslo 1. Pohlaví

Tabulka č. 1

Vzorek respondentů	
Chlapci	60
Dívky	31
Celkem	91

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 91 mladistvých respondentů (100%). Z toho 60 (66%) je mužského pohlaví, 31 (34%) respondentů je ženského pohlaví.

Otázka číslo 2. Dosažený věk

Tabulka č. 2

Věk	***Pohlaví***	
	Chlapci	Dívky
15 let	4	6
16 let	23	11
17 let	23	12
18 let	8	1
19 let	2	1
Celkem	**60**	**31**

Z dotazovaného souboru byl nejvíce zastoupen věk 16 a 17 let jak u dívek, tak u chlapců. Nejméně respondentů pochází z kategorie 19 let, pouze 2 chlapci a 1 dívka.

Otázka číslo 3. Do ústavu jsem byl/a umístěna z důvodu (stručně vypište)

Tabulka č. 3

Důvod umístění ve VÚ	*Chlapci*	*Dívky*
Záškoláctví	23	12
Krádeže	14	7
Alkohol	2	0
Problémy ve škole	7	4
Agrese	5	1
Útěky	6	17
Drogy	6	7
Problémy doma	3	6
Trestná činnost	4	5
Nerespektování autorit	1	1
Špatné chování	8	1
Šikana	1	2
Nechce sdělit důvod	1	1
Neví důvod umístění ve VÚ	1	0

Někteří respondenti uváděli jako důvod umístění do ústavu kombinaci více problémů. 3 respondenti naopak nechtěli sdělit, nebo nevěděli důvod umístění do výchovného ústavu. Záškoláctví bylo u chlapců jako nejčastější důvod, tuto odpověď označovalo 23 chlapců. Dívky jako nejčastější důvod uvedly útěky z domu 17 odpovědí, více než polovina ze zkoumaného souboru. Druhým důvodem k nařízení ústavní výchovy byly krádeže, které uvedlo jako příčinu 14 chlapců. U dívek si můžeme všimnout, že zde je oproti chlapcům jako druhý nejčastější důvod uváděno záškoláctví.

Otázka číslo 4. Máte problém s rizikovým chováním i nyní během pobytu v ústavu

Tabulka č. 4

	Ano	*Ne*
Chlapci	36	24
Dívky	20	11

.

Pokud odpovíte ano, zaškrtněte s jakým chováním, máte problém (můžete uvést více odpovědí)

Tabulka č. 5

	Chlapci	*Dívky*
Záškoláctví	14	5
Agrese	14	10
Útěky	12	13
Krádeže	4	5
Užívání drog	21	8

S rizikovým chováním má problém i nyní během pobytu v ústavu 36 (60%) chlapců a 20 (65%) dívek. U obou dotazovaných respondentů je to více jak polovina, což je celkem zarážející. Jako nejčastější odpověď chlapci uváděli užívání drog 21 odpovědí. Je zajímavé, že jako důvod umístění do ústavu uváděli nejčastěji záškoláctví spolu s agresivním chováním, které teď uvedli na druhé místo 14 odpovědí. U dívek se odpovědi shodují, jako důvod umístění do výchovného ústavu uvedly útěky z domu. Tento důvod označily jako nejčastější problém i ve výchovném ústavu 13 odpovědí. Stejně jako chlapci i dívky označily jako druhý nejčastější problém s chováním agresi 10 odpovědí.

Otázka číslo 5. Kdo s vámi žije ve společné domácnosti (uveďte každou osobu)

Tabulka č. 6

	Chlapci	*Dívky*
Matka, otec	3	3
Matka, otec, sourozenci	13	2
Matka	3	2
Matka, sourozenci	10	7
Otec, sourozenci	3	0
Matka, nevlastní otec	3	1
Matka, nevlastní otec, sourozenci	15	4
Matka, nevlastní otec, nevlastní sourozenci	0	2
Nevl. matka, otec, nevl. sourozenci	1	0
Matka, nevl. otec, sourozenci, nevl. sourozenci	5	3
Nevlastní matka, otec	1	1
Babička, děda	0	1
Babička	0	1
Bratr	1	0
Babička, sourozenci	1	0
Pouze sourozenci	1	0
Pěstouni, sourozenci	0	4

Nejčastěji respondenti uváděli, že žijí s vlastní matkou, chlapci 52 odpovědí (87%), dívky 24 odpovědí (77%). S vlastním otcem žije pouze 19 chlapců (32%) a 6 dívek (19%). S nevlastním otcem žije 23 chlapců (38%) tedy více než s otcem vlastním a 10 dívek (32%). V úplné rodině, mám na mysli matka, otec, případně sourozenci žije pouze 16 chlapců (27%) a 5 dívek (16%). 3 chlapci (5%) a 6 dívek (19%) uvedlo, že nežijí ani s jedním z rodičů. Více jak dvě třetiny chlapců uvedlo, že mají vlastní sourozence 49 odpovědí (82%), u dívek je také převaha ze dvou třetin vlastních sourozenců 20 odpovědí (65%). Nevlastní sourozence má pouze 6 chlapců (10%) a 5 dívek (16%).

Otázka číslo 6. Vaše rodina je na tom finančně ve srovnání s ostatními rodinami

Tabulka č. 7

Finanční stav rodiny	*Chlapci*	*Dívky*
Velmi dobrý	12	6
Dobrý (průměrný)	36	13
Spíše podprůměrný (chudý)	8	9
Velmi špatný (velmi chudý)	4	3

Graf č. 1

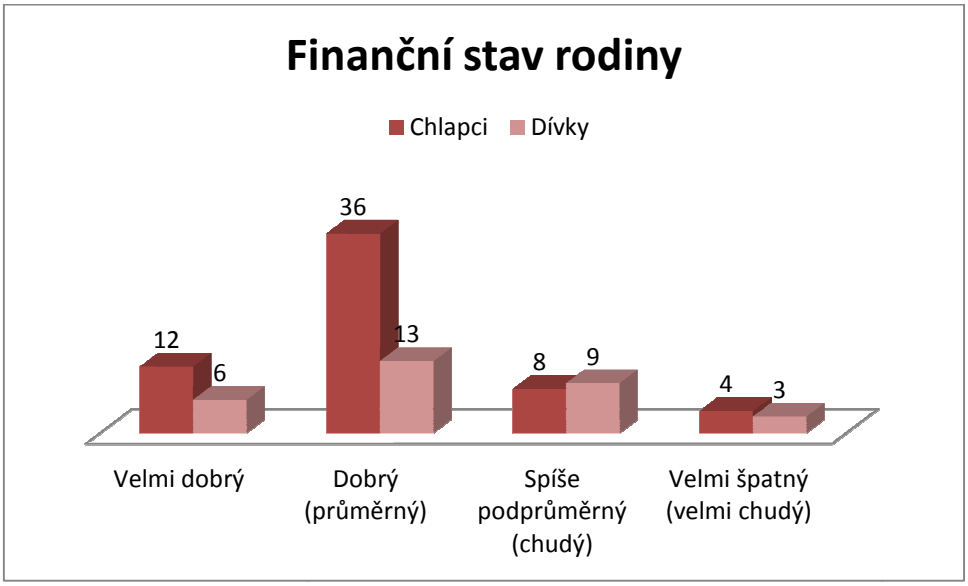

Více jak polovina dotazovaných chlapců 36 (60%) hodnotí finanční situaci ve srovnání s ostatními rodinami jako dobrou (průměrnou). Pouze 13 dívek (42%), tedy méně než polovina hodnotí finanční situaci jako dobrou. Spíše podprůměrně (chudě) posuzuje finanční stav rodiny 8 (13%) chlapců a 9 (29%) dívek. Velmi dobře hodnotí finanční stav 12 chlapců (20%) a 6 dívek (19%), naopak velmi špatně, velmi chudě se cítí 4 chlapci (7%) a 3 dívky (10%).

Otázka číslo 7. Napište, kdo v současné době ve vaší rodině pracuje

Tabulka č. 8

Kdo pracuje	*Chlapci*	*Dívky*
Oba rodiče (otec, matka)	15	10
Pouze jeden rodič	28	16
Nikdo nepracuje	11	3
Pouze jiný člen	6	2

Graf č. 2

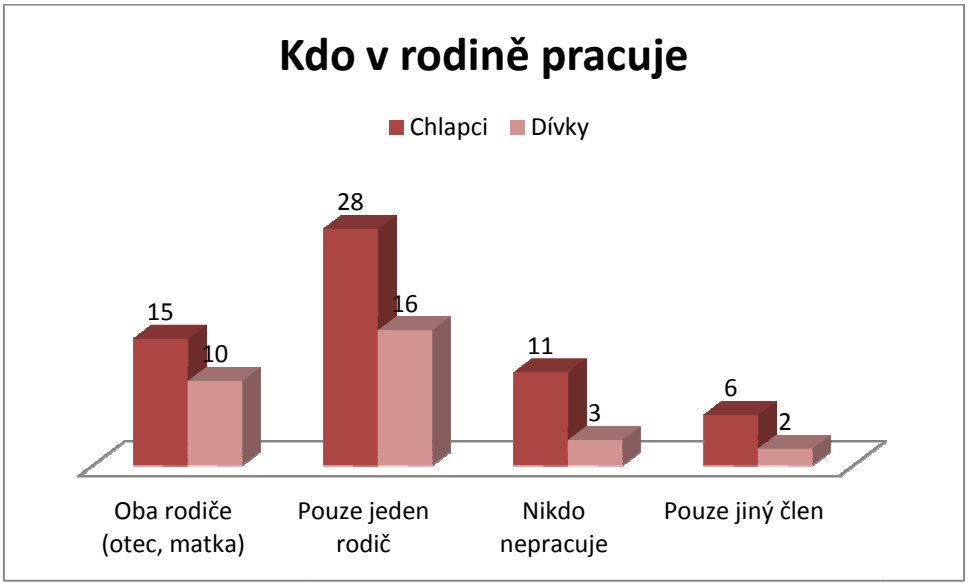

Z grafu vyplývá, že nejčastěji v rodinách pracuje pouze jeden rodič. U chlapců je to 28 odpovědí (47%) u dívek 16 odpovědí (52%). Je zajímavé, že 11 chlapců (18%)a 3 dívky (10%) uvedli, že nikdo z rodiny nepracuje, přesto nevnímají rodinnou finanční situaci špatně. Necítí se chudí.

Otázka číslo 8. Užívá někdo ve vaší rodině alkohol nebo drogy

Tabulka č. 9

	Ano	*Ne*
Chlapci	11	49
Dívky	8	23

Pokud jste odpověděli ano, napište, kdo z rodiny užívá

Tabulka č. 10

	Chlapci	***Dívky***
Oba dva rodiče (matka, otec)	1	1
Oba dva rodiče (matka, nevlastní otec)	2	0
Pouze matka	3	0
Pouze otec	3	3
Pouze nevlastní otec	2	4

Pouze 11 chlapců (18%) a 8 dívek (26%) uvedlo, že někdo v rodině užívá pravidelně návykové látky, tedy alkohol nebo drogy. Všichni uvedli, že pravidelně alkohol, nikdo drogy. Tato čísla mě velmi mile překvapila. Domnívala jsem se, že pravidelná konzumace alkoholu bude v rodinách zastoupena více.

Otázka číslo 9. Kouříte

Tabulka č. 11

	Ano	*Ne*
Chlapci	58	2
Dívky	29	2

Pokud jste odpověděli ano, uveďte frekvenci, tedy jak často kouříte

Tabulka č. 12

	Chlapci	*Dívky*
Každý den	57	26
Pouze o víkendu	0	0
Pouze výjimečně	1	3

Graf č. 3

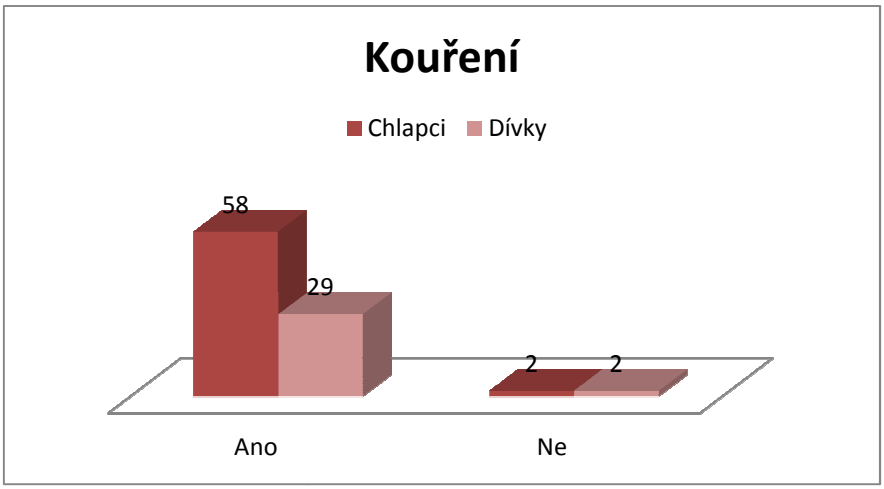

Téměř většina 87 (96%) dotázaných mladistvých uvedla, že kouří. Toto zjištění mě nepřekvapilo. Většina mladistvých v tomto věku běžně kouří. Nechci tvrdit, že kouření je v pořádku. Na druhou stranu je to oproti užívání návykových látek to nejmenší zlo. Kouření je do 18 let zakázáno, je však pravdou, že mládež ve výchovném ústavu běžně kouří. Má to však jistá pravidla, např., kouření je povoleno pouze v určitou dobu, ne kdykoliv během dne. Jak mi potvrdila i jedna pracovnice výchovného ústavu, pro mládež s poruchou chování je lepší, když jsou nastaveny určité hranice, striktní zákazy v tomto ohledu absolutně postrádají smysl.

Otázka číslo 10. Pijete alkohol

Tabulka č. 13

	Ano	*Ne*
Chlapci	57	3
Dívky	23	8

Pokud jste odpověděli ano, uveďte frekvenci, tedy jak často pijete

Tabulka č. 14

	Chlapci	*Dívky*
Každý den	1	0
Pouze o víkendu	13	8
Pouze výjimečně	43	15

Graf č. 4

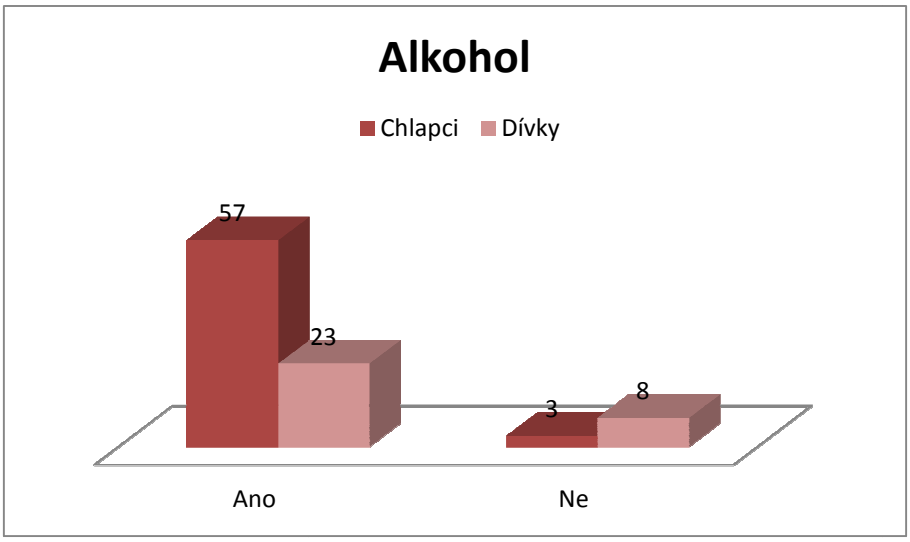

Téměř většina 80 (88%) dotázaných mladistvých uvedla, že pije alkohol. Je však velmi pozitivní, že pouze jeden chlapec napsal, že užívá alkohol každý den. Více jak polovina 58 (64%) mladistvých napsalo, že alkohol užívají pouze výjimečně. Můžu se domnívat, že toto zjištění je pouze z důvodu špatné dostupnosti alkoholu, nedostatku financí oproti jiným návykovým látkám, mám na mysli zejména marihuanu. Případně, že marihuana se dostalo do popředí ve srovnání s alkoholem, tedy je pro mládež víc atraktivní.

Otázka č. 11. Zkoušeli jste někdy experimentovat s drogami

Tabulka č. 15

	Ano	*Ne*
Chlapci	48	12
Dívky	23	8

Pokud jste odpověděli ano, napište, které drogy jste zkusili

Tabulka č. 16

	Chlapci	*Dívky*
Marihuana	44	23
Hašiš	2	0
LSD	10	4
Plyn	1	0
Toluen	1	0
Pervitin	17	13
Lysohlávky	10	3
Extáze	4	4
Heroin	1	0
Kokain	2	0

Více jak dvě třetiny dotazovaných respondentů 71 (77%) má zkušenost s nějakou drogou. Někteří dokonce uvedli, kombinaci několika drog. Nejčastěji mládež vyzkoušela marihuanu, chlapci 44 (73%) odpovědí, dívky 23 (74%) odpovědí. Jako druhou nejčastější drogu respondenti uvedli pervitin. Tato droga je návyková již po několika aplikacích, proto ji shledávám jako velmi nebezpečnou. Pervitin vyzkoušelo 17 (28%) chlapců a 13 (42%) dívek, tedy více jak jedna třetina dotázaných. Domnívám se, že je to způsobeno tím, že pervitin je oproti jiným drogám velmi levný. Jedna dávka pervitinu je např. v porovnání s jinými drogami extáze, kokainu, heroinu levná.

Otázka číslo 12. Užívání návykových látek byl podle vás důvod pro umístění do ústavu

Tabulka č. 17

	Ano	*Ne*
Chlapci	14	46
Dívky	9	22

Graf č. 5

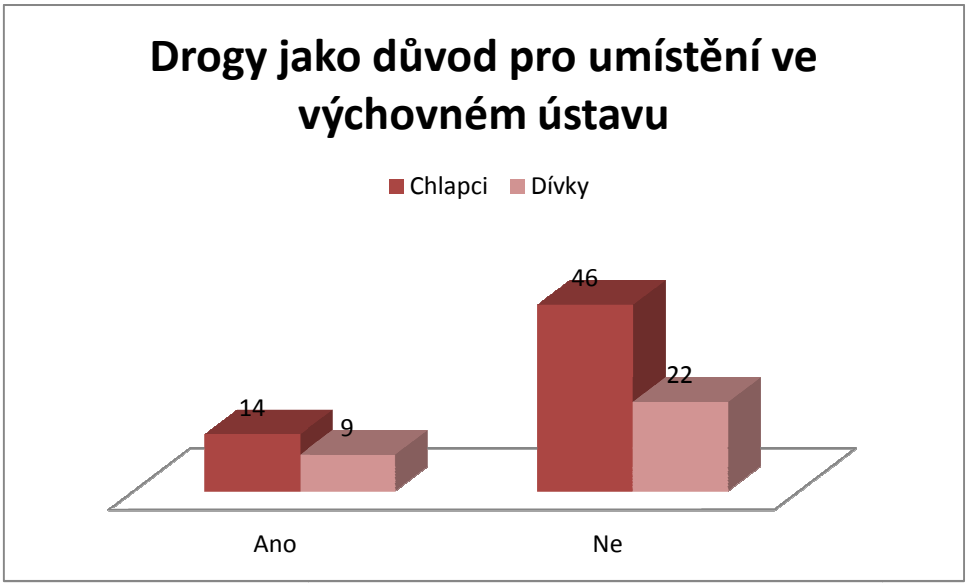

Otázka číslo 12 je velmi podobná otázce číslo 3, kde zjišťuji důvod umístění do výchovného ústavu. Tuto otázku jsem uvedla do dotazníku záměrně z důvodu, že mě zajímalo, zda si dotazovaní respondenti subjektivně myslí, že byly drogy hlavní důvod pro umístění do ústavního léčení. V otázce číslo 3 měli respondenti stručně vypsat důvod umístění, pouze 6 (10%) chlapců a 7 (23%) dívek uvedlo, že důvodem byly drogy, samozřejmě vždy v kombinaci s další poruchou chování, žádný dotazovaný neuvedl pouze užívání drog. V této otázce však uvedlo 14 (23%) chlapců a 9 (29%) dívek jako důvod umístění do výchovného ústavu užívání návykových látek. Tedy o 8 (13%) chlapců více než ve třetí otázce. Z tohoto zjištění vyplývá, že primárně chlapci i dívky jako důvod umístění do výchovného ústavu uváděli různé problémy, avšak jako hlavní důvod umístění převažovaly problémy s návykovými látkami.

Otázka číslo 13. Užíváte návykové látky i nyní v průběhu pobytu ve výchovném ústavu

Tabulka č. 18

	Ano	*Ne*
Chlapci	28	32
Dívky	10	21

Pokud jste odpověděli ano, napište, které užíváte a jak často

Tabulka č. 19

	Chlapci	*Dívky*
Marihuana	28	10
Pervitin	2	3

Graf č. 6

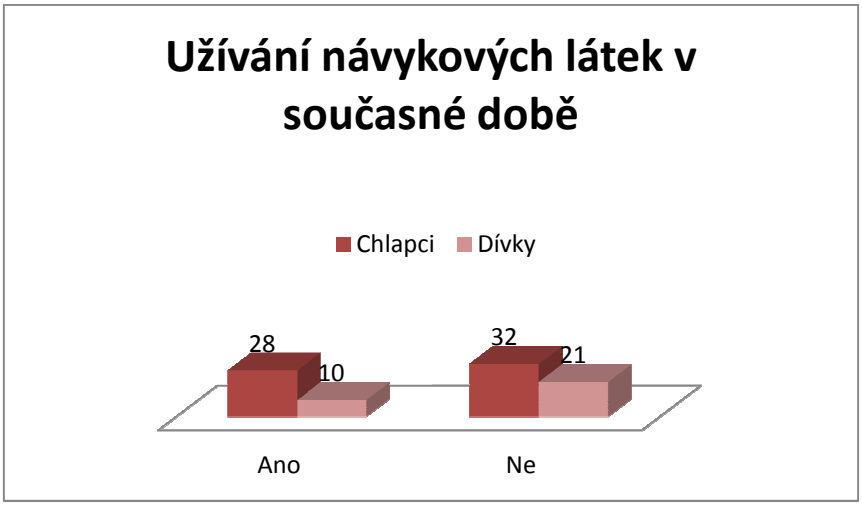

Z dotazníkového šetření vyplývá, že respondenti užívají návykové látky i během pobytu v ústavu. 28 (47%) chlapců, tedy téměř polovina a 10 (32%) dívek, téměř třetina. Všichni dotazovaní, kteří uvedli odpověď ano, užívají během pobytu v ústavu marihuanu a to velmi často 20 (33%) chlapců uvedlo, že marihuanu užívají velmi často, tedy každý den, 8 (13%) uvedlo, že pouze výjimečně tedy 1x za měsíc. Pervitin užívají pouze 2 (3%) chlapci, kteří uvedli, že pouze jednou měsíčně, když jedou domů. 6 (19%) dívek uvedlo, že marihuanu užívají každý den, 4 (13%) dívky uvedly, že užívají pouze 1 x měsíčně. 3 (10%) dívky kromě marihuany užívají i pervitin. Domnívám se, že toto zjištění je velmi alarmující. Během praxe, kterou jsem absolvovala ve výchovném ústavu Žďár nad

Sázavou, jsem zjišťovala, jak je možné, že mládež ve výchovném ústavu užívá návykové látky, které jsou v ústavu zakázané. Zjistila jsem, že mládež neužívá návykové látky v ústavu, ale mimo ústav, při cestě do školy, během školního vyučování (přímo ve škole), nebo na cestě zpět do výchovného ústavu.

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 91 mladistvých, kteří žijí ve výchovných ústavech Ostrava – Hrabůvka, Buškovice, Žďár nad Sázavou a Janštejn. Pohlaví bylo zastoupeno následovně 60 chlapců a 31 dívek. Nejčastější věkové zastoupení dotazovaných bylo mezi 16 a 17 rokem.

Otázky z dotazníku směřovaly k ověření mnou stanovených hypotéz, ke zjištění aktuálního stavu výskytu sociálně patologických jevů ve výchovném ústavu. Zda se podílí na rizikovém chování i nižší sociálněekonomický status rodiny.

Jako nejčastější důvod umístění do výchovného ústavu chlapci uváděli záškoláctví, dívky útěky z domu. S rizikovým chováním má problém i během pobytu v ústavu 60% chlapců a 65% dívek.

Nejčastěji respondenti uváděli, že žijí ve společné domácnosti s vlastní matkou 87% chlapců a 77% dívek. V úplné rodině tedy otec, matka případně sourozenci žije pouze 27% chlapců a 16% dívek. Finanční stav rodiny považuje za průměrný 60% chlapců a 42% dívek. Nejčastěji v rodině pracuje pouze jeden člen domácnosti 47% odpovědí u chlapců a 52% u dívek.

Téměř většina všech respondentů 96% kouří každý den. Alkohol však konzumují pouze výjimečně 72% chlapců a 42% dívek. Drogy vyzkoušelo 80% chlapců a 74% dívek, nejčastěji marihuanu, na druhém místě obě pohlaví uvedli pervitin. Během pobytu v ústavu užívá marihuanu 47% chlapců a 32% dívek.

Získaná data výzkumu sloužila k ověření mnou stanovených hypotéz.

H1

Domnívám se, že rizikové chování má důvod v nefunkční rodině.

Výzkum ukazuje, že nejčastěji chlapci žijí ve společné domácnosti s matkou a nevlastním otcem a vlastními sourozenci 15 odpovědí, 13 chlapců uvedlo, že žijí v úplné rodině, tedy matka, otec a sourozenci, 10 chlapců žije pouze s matkou a sourozenci. 36 chlapců považuje finanční stav rodiny za průměrný. V 11 rodinách se alkohol pije pravidelně. Pouze ve třech rodinách pijí alkohol oba dva rodiče. V ostatních případech pije pouze jeden rodič.

Dívky uvedly, že nejčastěji žijí ve společné domácnosti s matkou a sourozenci a to v 7 případech, 4 dívky uvedly, že žijí s matkou a nevlastním otcem, 4 v pěstounské rodině se sourozenci. Pouze v 8 rodinách u dívek rodiče pijí pravidelně alkohol. Oba dva rodiče pijí pravidelně alkohol pouze v jednom případě. K ověření hypotézy směřovala otázka číslo 5, 6, 8.

Hypotéza se nepotvrdila.

H2

Předpokládám, že nižší socioekonomický status, má vliv na rizikové chování dětí.

Z výzkumu vyplynulo, že respondenti považují finanční stav rodiny za průměrný 36 chlapců a 13 dívek. Pouze 4 chlapci a 3 dívky hodnotili materiální stav rodiny velmi chudě. V rodině pracuje nejčastěji pouze jeden rodič 28 odpovědí u chlapců a 17 u dívek. Odpověď, že v rodině nikdo nepracuje, uvedlo 11 chlapců a 3 dívky. K ověření hypotézy směřovala otázka číslo 6, 7.

Hypotéza se nepotvrdila.

H3

Domnívám se, že u chlapců ve výchovném ústavu se poruchy chování vyskytují častěji než u dívek.

36 (60%) chlapců má problém s rizikovým chováním i během pobytu ve výchovném ústavu. Jako nejčastější problém chlapci označili užívání drog 21 odpovědí, záškoláctví 14 odpovědí a agresi také 14 odpovědí. 20 (65%) dívek uvedlo, že má problémy s chováním během pobytu v ústavu. Nejčastěji dívky označily jako problém útěky 13 odpovědí, na druhém místě pak užívání drog. K ověření hypotézy směřovala otázka číslo 4.

Hypotéza se nepotvrdila.

H4

Předpokládám, že jako nejčastější poruchu chování během pobytu v ústavu budou chlapci i dívky uvádět užívání návykových látek.

Ve výzkumné šetření uvedlo 21 (35%) chlapců a 8 (26%) dívek, že má během pobytu v ústavu problém s užíváním návykových látek. 28 chlapců (47%) uvedlo, že užívají během pobytu v ústavu marihuanu, z toho 20 (33%) chlapců užívá marihuanu každý den a 8 (13%) výjimečně ve frekvenci jedou měsíčně, kromě marihuany užívají 2 (3%) chlapci pervitin, a to pouze když jedou domů, tedy jednou měsíčně. 10 (32%) dívek uvedlo, že konzumuje marihuanu během pobytu v ústavu. Každý den užívá marihuanu 6 (19%) dívek, 4 (13%) pouze výjimečně. 3 (10%) dívky užívají pravidelně pervitin. Chlapci i dívky užívají návykové látky během pobytu v ústavu, ačkoliv je to zakázané. Neužívají je však přímo v ústavu, ale při cestě do školy, během školního vyučování nebo při cestě zpět ze školy. K ověření hypotézy směřovaly otázky číslo 4, 13.

Hypotéza se potvrdila.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala problematikou poruch chování v prostředí výchovného ústavu. O tématu poruch chování se často píše a hovoří. V médiích se objevují zprávy o mladistvých delikventech, o jejich útěcích z výchovných zařízení, o dětech mladších patnácti let, jejichž činy se rovnají svou brutalitou činům dospělých.

Příčiny vzniku poruch chování mohou být různé. Na jejich rozvoji se podílí biologické, psychologické a sociální faktory. Domnívám se, že sociální prostředí patří mezi jednu z hlavních příčin problémového chování. Pro dítě je prostředí, do kterého se narodí velmi důležité. Pokud je prostředí nevyhovující, nepodnětné, nevhodné, může se to projevit na pozdějším vývoji nežádoucích způsobů chování. Na dítě má největší vliv rodina. Pokud rodina neplní svou funkci, rodiče na dítě negativně působí. Chovají se nevhodně, agresivně, dítě si pak může rizikové chování osvojit pomocí nápodoby. Roli zde může hrát i neúplnost rodiny, nedostatek otcovské autority. Děti se snaží různé vzory hledat mimo rodinu. Pokud rodina nefunguje, nemá dobré zázemí, dítě se snadněji dostane do vlivu závadové party, chodí za školu, začne experimentovat s drogami.

Poruchy chování můžeme rozdělit na agresivní a neagresivní. Mladistvý může trpět pouze jednou poruchou nebo více poruchami současně. Společnost hodnotí takové chování vždy negativně. Důležitá je samozřejmě náprava. Ta bývá ale složitá. Měli bychom klást velký důraz na prevenci. Velmi podstatná je práce s rodinou. Diagnostickou a terapeutickou pomoc poskytují střediska výchovné péče, pedagogicko - psychologické poradny nebo kurátoři pro mládež. Pokud si však rodiče neví s dítětem rady nebo nejeví o dítě zájem, nastupuje stát, úřady, soudy, dítě je umístěno do výchovného ústavu, kde probíhá reedukace, převýchova jedince. Pomocí cílené pedagogické činnosti se snaží pracovníci odstranit poruchy chování, nebo alespoň zmírnit projevy defektního chování u rizikové mládeže. Problém nastává většinou při odchodu z ústavu, děti se nemají kam vrátit. Osvojily si sice nové vzory chování, určitá pravidla, ale pokud se vrátí zpět do nefungující rodiny, lehce můžou sklouznout k rizikovému chování zpět.

Chybí mi zde však určitá následná péče o mládež, která odešla z výchovného ústavu. Teď sice napravená, ale bez slibné budoucnosti. Jsem přesvědčená, že právě sem by měl upřít svou pozornost stát, zákony a důsledná kontrola jejich dodržování.

Ve studovaném oboru jsem mohla vycházet z teorie mnoha předmětů - právo, psychologie, pedagogika, sociální patologie. V odborné praxi a každodenním životě jsem však zjistila, že teorie a praxe se v určitých případech rozcházejí.

Cílem diplomové práce bylo přiblížit problematiku závadového chování všem pracovníkům, kteří se při své práci setkávají s dětmi s rizikovým chováním. V práci analyzuji prostředí výchovného ústavu. Charakterizuji poruchy chování. Snažím se najít vhodný způsob řešení poruchového chování, zaměřuji se na prevenci nebo alternativní způsoby nápravy. Domnívám se, že cíl práce se mi podařilo splnit.

Diplomová práce by mohla být využita pracovníky výchovného ústavu, zejména výsledky praktické části. Dále by mohla sloužit jako informační materiál pro všechny pracovníky, kteří se ve své praxi setkávají s rizikovým chováním, kurátoři, pracovníci OSPODu, sociální a speciální pedagogové.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Zákony

1. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
2. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
3. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí
4. Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě

Literatura

5. Gavora., Úvod do pedagogického výzkumu, Gavora P., 1. vyd., Brno: Paido, 2000, 207 s., ISBN 80-85931-79-6
6. Gjuričová Š., Kubička J., Rodinná terapie (systematické a narativní přístupy 2. doplněné a přepracované vydání, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, 288 s., ISBN 978-80-247-2390-7
7. Hájek B., Hofbauer B., Pávková J., Pedagogické ovlivňování volného času, 1. vyd., Praha: Portál, 2008, 240 s., ISBN 978-80-7367-473-1
8. Hartl P., Hartlová H., Psychologický slovník, 1. vyd., Praha: Portál, 2000, 776 s., ISBN 80-7178-303-X
9. Hort V., Hrdličková M., Kocourková J., Malá E., a kol., Dětská a adolescentní psychiatrie, 1. vyd., Praha: Portál 2000, 496 s., ISBN 80-7178-472-9
10. Jedlička R., Klíma P., Koťa J., Němec J., Pilař J., Děti a mládež v obtížných životních situacích, 1. vyd., Praha: Themis, 478 s., ISBN 80-7312-038
11. Jůva V. a kol., Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium, 1. vyd., Brno: Paido, 2001, 118 s., ISBN 80-85931-95-8
12. Kantor J., Lipský M., Weber J. a kol., Základy muzikoterapie, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2009, 296 s., ISBN 978-80-247-2846-9
13. Kasper T., Kasperová D., Dějiny pedagogiky, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, 2008, 224 s., ISBN 978-80-247-2429-4
14. Klíma P., Klíma J., Základy etopedie, 2.vyd., Univerzita Karlova v Praze, 1984, 124 s., ISBN není uvedeno

15. Kopta P., Využití arteterapie v náhradní rodině, Rozum a cit, 2008, 40 s., ISBN není uvedeno

16. Kraus B., Základy sociální pedagogiky, 1. vyd., Praha: Portál 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3

17. Kyriacou Ch., Řešení výchovných problémů ve škole, 1.vyd. Praha: Portál, 2005, 152 s., ISBN 80-7178-945-3

18. Kysučan J., Kuja J., Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky, 1. vyd., Olomouc 1996, 99 s., ISBN 80-7067-677-9

19. Laca S., Sociální pedagogika, 1. vyd., Brno: Institut mezioborových studií, 2011, 211 s., ISBN není uvedeno

20. Langmaier J., Krejčířová D., Vývojová psychologie, 4. vyd., Praha: Grada Publishing, 2006, 368 s., ISBN 80-247-1284-9

21. Martínek Z., Agresivita a kriminalita školní mládeže, 1.vyd., Praha: Grada Publishing a.s., 2009, 152 s., ISBN 978-80-247-2310-5

22. Matoušek O., Matoušková A., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, 344 s., ISBN 978-80-7367-825-8

23. Matoušek O., Ústavní péče, 2. vyd., Praha: Slon, 1999, 159 s., ISBN 80-85850-76-1

24. Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. Revize, Duševní poruchy a poruchy chování, Přeloženo z anglického originálu, 1. vyd., Praha: Psychiatrické centrum Bohnice, 1992, 282 s., ISBN 80-85121-37-9

25. Opekarová O., Kapitoly z výchovného poradenství, 1. vyd., Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2010, 64 s., ISBN 978-80-86723-35-8

26. Potměšilová P., Sobková P., Arteterapie a artefiletika nejen pro sociální pedagogy, 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 111 s., ISBN 978-80-244-3120-8

27. Říčan P., Agresivita a šikana mezi dětmi, 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 95 s., ISBN 80-7178-049-9

28. Říčan P., Krejčířová D., a kol., Dětská klinická psychologie, 4.vyd., Praha: Grada, 2006, 603 s., ISBN 80-247-1049-8

29. Skutil M. a kol., Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství, 1. vyd., Praha: Portál, 2011, 256 s., ISBN 978-80-7367-778-7

30. Slomek Z., Speciální pedagodika Etopedie, 1. vyd., Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006, 43 s., ISBN není uvedeno

31. Šicková-Fabrici J., Základy arteterapie, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 176 s., ISBN 80-7178-616-0

32. Train A., Nejčastější poruchy chování dětí, 1. vyd, Praha: Portál, 2001, 200 s., ISBN 80-7178-503-2

33. Unkefer Robert F., Music therapy in the treatment of adults with mental disorders:theoretical bases and clinical inte, New York: Schirmer books, 1990, 225 s., ISBN 0-02-873032-L

34. Vágnerová M., Psychologie problémového dítěte školního věku, 1. vyd., Praha: Karolinium, 1997, 170 s., ISBN 80-7184-488-8

35. Vágnerová M., Psychopatologie pro pomáhající profese, 4. vyd., Praha: Portál, 2008, 872 s., ISBN 978-80-7367-414-4

36. Vágnerová M., Školní pedagogická psychologie pro pedagogy, 1. vyd., Praha: Karolinium, 2005, 430 s., ISBN 80-246-1074-4

37. Valenta M., Dramaterapie, 4.vyd., Praha: Grada Publishing, 2011, 264 s., ISBN 978-80-247-3851-2

38. Vojtová V., Kapitoly z etopedie I, Přístupy k poruchám emocí a chování, 2. vyd. Brno, 2008, 136 s., ISBN 978-80-210-4573-6

39. Vocilka M. a kol., Netradiční forma prevence poruch chování, 1. vyd., Praha: TECH MARKET, 1997, 92 s., ISBN 80-902134-8-0

40. Vymětal J., Obecná psychoterapie, 2. vyd., Praha: Grada Publishing, 2004, 339 s., ISBN 80-247-0723-3

Internetové odkazy

41. http://opatovice.xf.cz/Historie/vychovatelna.pdf, 16. 11. 2012

42. http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf, 18. 11. 2012

43. http:// www.prychiatriepropraxi.cz, 9. 1. 2013

44. http://www.milan.cernoch.net/web/etopedie.htm, 10. 1. 2013

45. http://www.prevence-info.cz/p-prevence/specificka-primarni-prevence, 28. 1. 2013

46. http://socialnipece.brno.cz/texty/5/podmenu/19/sluzby-socialni-prevence/, 28. 1. 2013

47. http://pf.ujep.cz/user_files/skolni%20psycholog.pdf, 29. 1. 2013

48. http://www.pppbrno.cz/page-rodice.php?strana=kdo&menu=kdo_menu, 30. 1. 2013

49. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf, 1. 2. 2013

50. http://musicotherapie.le-guide-sante.org/, 3. 2. 2013
51. http://www.passeportsante.net/fr/Therapies/Guide/Fiche.aspx?doc=art-therapie-th-l-art-therapie-qu-est-ce-que-c-est, 5. 2. 2013
52.http://www.passeportsante.net/fr/Therapies/Guide/Fiche.aspx?doc=art-therapie-th-applications-therapeutiques-de-l-art-therapie, 5. 2. 2013
53.http://www.passeportsante.net/fr/Therapies/Guide/Fiche.aspx?doc=musicotherapie-th-la-musicotherapie-qu-est-ce-que-c-est, 3. 2. 2013
54. http://cs.wikipedia.org/wiki/Fair_play, 7. 2. 2013
55.http://www.vubuskovice.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=,13. 2. 2013
56. http://www.vum.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=4, 13. 2. 2013
57. http://www.vuvm.cz/vychovny-ustav-zdar-nad-sazavou-zakladni-udaje, 13. 2 2013
58. http://www.vuvm.cz/vychovny-ustav-janstejn-zakladni-udaje, 13. 2. 2013
59. http://www.vuvm.cz/dokumenty-vnitrni-rad/, 25. 2. 2013

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1, s. 72

Tabulka č. 2, s. 72

Tabulka č. 3, s. 73

Tabulka č. 4, s. 74

Tabulka č. 5, s. 74

Tabulka č. 6, s. 75

Tabulka č. 7, s. 76

Tabulka č. 8, s. 77

Tabulka č. 9, s. 78

Tabulka č. 10, s. 78

Tabulka č. 11, s. 79

Tabulka č. 12, s. 79

Tabulka č. 13, s. 80

Tabulka č. 14, s. 80

Tabulka č. 15, s. 81

Tabulka č. 16, s. 81

Tabulka č. 17, s. 82

Tabulka č. 18, s. 83

Tabulka č. 19, s. 83

Graf č. 1, Finanční stav rodiny, s. 76

Graf č. 2, Kdo v rodině pracuje, s. 77

Graf č. 3, Kouření, s. 79

Graf č. 4, Alkohol, s. 80

Graf č. 5, Drogy jako důvod pro umístění ve výchovném ústavu, s. 82

Graf č. 6, Užívání návykových látek v současné době, s. 83

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1. – Asociační malba

Příloha č. 2. – Techniky arteterapie

Příloha č. 3. – Týdenní program

Příloha č. 4. - Dotazník

PŘÍLOHA : NÁZEV PŘÍLOHY

Příloha 1 - Asociační malba

zdroj: Kopta P., Využití arteterapie v náhradní rodině, Rozum a cit, 2008, s.27

Asociační malba

Tato technika je vhodná od 6 let věku. Asociační malba je nenáročná, terapeut ji většinou používá na začátku terapie. Na asociační malbu potřebujeme voskovky, papír, vodové barvy a štětec.

Klient si voskovkami poslepu načárá na papír různé čárance. Důležité je, aby nebyly hustě namalované přes sebe. Poté otevře oči a hledá v obrázku různé obrazce, tvary, zvířata, postavy - různé asociace. Potom vzniklé asociace dotvoří a konkretizuje pomocí vodových barev. Na závěr se klient snaží obrázek domalovat tak, aby byl zasazen v kontextu, např. Člověk v krajině. Tato technika je vhodná pro rozvoj fantazie, obrazotvornosti a tvořivosti.[120]

[120] Kopta P., Využití arteterapie v náhradní rodině, Rozum a cit, 2008, s. 27

Příloha 2 - Techniky arteterapie

Úvodní technika

Tato technika by u klienta měla navodit pocit relaxace, důvěru a bezpečí, odbourat stres. Může být využita na začátku, v průběhu nebo na konci terapie.

Pomocí kruhu nakreslit psa

Tuto techniku můžeme použít na začátku nebo na konci práce. Je relaxační, slouží k pobavení. Doba trvání je 30 minut, lze na ni použít jakékoliv barvy.

Úkolem klienta je nakreslit psa. Pro kresbu však klient může použít pouze kroužky. Celá kresba je tedy složena z kroužků. Technika je určena k tomu, aby zmírnila strach z výtvarného selhání. Účastníci terapie po namalování výtvoru většinou hodnotí různé technické strategie. Vybírají nejzajímavější, nejpraktičtější strategii malby.

Techniky zaměřené na práci s problémem

Tyto techniky mohou být zaměřené na různé problémy, na budování komunikace, na budování dobrých vztahů ve skupině, na budování zodpovědnosti, postavení jedince ve společnosti. Technika, kterou jsem vybrala, se zamýšlí nad postavením jedince ve společnosti.

Kouzelné zrcadlo, kam bych chtěl dojít

Doba tvoření je 2 - 2,5 hodiny, můžou na ni být použity různé barvy. Zadání zní následovně: důležité je se uvolnit a zamyslet se nad místem nebo částí světa, kde by se klientovi líbilo, kde by chtěl žít, kde by se cítil dobře. Klient by pak měl namalovat zrcadlo, které by mu mělo pomoci se do takového světa dostat.

Tato technika může vést k otevření osobního tématu klienta. Někdo se může zaměřit na vlastní zrcadlo, následně terapeut s klientem rozebírají, jakým způsobem chování by se klient mohl přiblížit ke zmíněnému způsobu života. Někdo se zaměří spíše na vytvoření nového světa či prostoru, poté s terapeutem mluví o tom, co by konkrétně chtěl.[121]

---

[121] Potměšilová P., Sobotková P., Arteterapie a artefiletika nejen pro sociální pedagogy, 1. vyd., Olomouc:Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 20-28

Technika zaměřená na rozvoj osobnosti

Vlastnost, kterou nemám rád

Doba trvání je 2,5 až 3 hodiny. Pomůcky pro tuto techniku jsou barvy a barvy na obličej.

Klient by se měl zamyslet nad vlastností, kterou nemám rád, které se bojí nebo mu není příjemná. Tuto vlastnost pak může namalovat nebo se do ní může stylizovat. Pokud se do ní stylizuje, použije barvy na obličej.

Terapeut s klientem pracují s příčinami strachu nebo negativním vztahem k vybraným vlastnostem. V případě, že se klient do vlastnosti stylizuje, může mu tento prožitek pomoci v pochopení, přijetí vlastnosti nebo zmírnění strachu z této negativní vlastnosti.

Zvíře, které mě vystihuje

Doba trvání je 1,5 až 2 hodiny. Použít můžeme různé barvy.

Klient by si měl představit, jak se projevuje, působí na druhé. Měl by si představit, které zvíře ho vystihuje. Poté zvíře předvede nebo výtvarně ztvární. Tato technika může sloužit jako relaxační, v případě, že klient zvíře předvede. Pokud zvíře ztvární, následuje diskuse nad tím, jak se projevuje. [122]

[122] Potměšilová P., Sobotková P., Arteterapie a artefiletika nejen pro sociální pedagogy, 1. vyd., Olomouc:Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 28-30

Příloha 3 - Týdenní program

VÚ Velké Meziříčí
Týdenní program mimoškolní činnosti

Během týdne v pracovních dnech po vyučování do 15.00 osobní volno s možností využití individuálních či skupinových pohovorů s psychologem nebo speciálním pedagogem.

Pondělí

- týdenní hodnocení (15,00-15,30 - skupinové hodnocení dílčí, 15,30 - 16,00 celoústavní hodnocení)
- pracovní činnosti (16,15-17,00)
- příprava na vyučování (17,15-18,00)

Úterý

- vycházky společné nebo individuální (15,00-16,00)
- společná zájmová činnost, plánování výchovné činnosti, jídelníčku na následující týden (16,15-17,00)
- příprava na vyučování (17,15-18,00)

Středa

- pracovní činnosti (15,00-16,00)
- společná zájmová činnost (16,15-17,00)
- příprava na vyučování (17,15-18,00)

Čtvrtek

- vycházky společné nebo individuální (14,00-16.00)
- zájmová činnost, pracovní činnosti (16,15-17,00)
- příprava na vyučování (17,15-18,00)

Pátek

- sportovní činnosti (14,00-15,45)
- společný nákup potravin na víkendové vaření (16,00- 17,00)
- kontrola ošacení (17,15-18,00)

Sobota

- generální úklidy - dopoledne
- příprava oběda
- sportovní činnosti, zájmové činnosti, volné vycházky – odpoledne
- příprava večeře

Neděle

- osobní volno, skupinové nebo individuální pohovory s vychovatelem - dopoledne
- příprava oběda
- společné a volné vycházky, sportovní, zájmové aktivity - odpoledne
- příprava na vyučování 17.15-18.00

Odloučené pracoviště Janštejn

Pracovní den

5,15 – 7,00 vstávání, snídaně

5,50 – 7,45 odchody do škol

13,00 – 18,00 odpolední zaměstnání

13,00 – 15,30 příchody ze škol, osobní volno, možnost volné vycházky

15,00 - 16,00 příprava na vyučování II. a III. skupina

16,00 - 17,00 příprava na vyučování I. skupina

16,00 – 18,00 zájmová činnost II. a III. skupina

17,00 – 18,00 zájmová činnost I. skupina

/po 50 min. práce 10 min. přestávka/

18,00 - 19,00 večeře, osobní volno, pracovní činnosti

19,00 - 20,00 hodnocení dne, večerní reflexe, skupinová sezení

20,00 - 21,30 osobní volno, individuální příprava na vyučování

21,30 noční klid

Sobota, neděle

9,00 vstávání, snídaně

10,00 dopolední zaměstnání

12,30 oběd, osobní volno

13,00 – 18.00 odpolední zaměstnání, možnost volné vycházky

18,00 večeře, pracovní činnosti

19,00 hodnocení dne /večerní sebereflexe/

20,00 osobní volno

22,00 sobota noční klid

21,30 neděle noční klid

Odloučené pracoviště Žďár nad Sázavou

Pracovní den

05.00-08.00	vstávání podle odjezdu autobusů a odchodů do školy. Osobní hygiena a snídaně
08.00-15.00	školní vyučování a postupné návraty na ústav
Do 15.55	individuální vycházka/skupina PD/
16.00-17.00	příprava na vyučování
17.15 -17.35	večeře
17.35-18.00	osobní volno (služba v kuchyni)
18.00-19.00	příprava na vyučování
19.00-19.15	denní hodnocení
19.30.	druhá večeře
19.00-21.30	osobní volno/19.00-20.00 individuální vycházka pro plnou důvěru/
Od 21.30	noční klid

Sobota a neděle

09.00-10.00	vstávání osobní hygiena a snídaně
10.00-12.00	osobní volno
12.00	oběd
12.30-18.00	zájmová činnost, možnost volné vycházky
18.00	večeře

18.30-19.00	večerní hodnocení (služba v kuchyni)
20.00-23.00	osobní volno /v neděli do 21.30/
Od 23.30	noční klid /v neděli od 21.30/[123]

[123] http://www.vuvm.cz/dokumenty-vnitrni-rad/, 25. 2. 2013

Příloha 4 – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Petra Kobzová a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, obor sociální pedagogika. Zpracovávám diplomovou práci na téma Poruchy chování v prostředí výchovného ústavu. V rámci mé diplomové práce dělám výzkum. Touto cestou bych Vás ráda poprosila o vyplnění mého dotazníku. Dotazník je zcela anonymní, proto nemusíte mít obavu, že dojde ke zneužití jeho informací. Každou otázku si dobře přečtěte, u některé otázky je možnost označit více odpovědí. Vyplněný dotazník mi můžete zaslat na email petrakobzova@seznam.cz

1. Pohlaví: muž žena

2. Dosažený věk:

3. Do ústavu jsem byl/a umístěn/a z důvodu (stručně vypište)

…….

…….

4. Máte problém s rizikovým chováním i nyní během pobytu v ústavu

ANO NE

Pokud odpovíte ano, zaškrtněte s jakým chováním, máte problém (můžete uvést více odpovědí)

a) záškoláctví

b) agrese

c) útěky

d) krádeže

e) užívání drog

5. Kdo s vámi žije ve společné domácnosti (uveďte každou osobu)

a) matka b) otec c) sourozenci (uveďte počet)……..

d) nevlastní matka e) nevlastní otec f) nevlastní sourozenci (uveďte počet)……

6. Vaše rodina je na tom finančně ve srovnání s ostatními rodinami

a) velmi dobře

b) dobře (průměrně)

c) spíše podprůměrně (chudě)

d) velmi špatně (velmi chudě)

7. Napište, kdo v současné době ve vaší rodině pracuje ……

nepracuje ……

8. Užívá někdo ve vaší rodině pravidelně alkohol nebo drogy

ANO NE

Pokud jste odpověděli ano, napište, kdo z rodiny užívá……

9. Kouříte

ANO NE

Pokud jste odpověděli ano, uveďte frekvenci, tedy jak často kouříte

a) každý den

b) pouze o víkendu

c) pouze výjimečně

10. Pijete alkohol

ANO NE

Pokud jste odpověděli ano, uveďte frekvenci, tedy jak často pijete

a) každý den

b) pouze o víkendu

c) pouze výjimečně

11. Zkoušeli jste někdy experimentovat s drogami

ANO NE

Pokud jste odpověděli ano, napište, které drogy jste zkusili……

12. Užívání návykových látek byl podle vás důvod pro umístění do ústavu

ANO NE

13. Užíváte návykové látky i nyní v průběhu pobytu ve výchovném ústavu

ANO NE

Pokud jste odpověděli ano, napište, které užíváte a jak často……

……

Děkuji za vyplnění mého dotazníku

Petra Kobzová